

16847/174

MINISTERSTWO OŚWIATY

PLAN GODZIN
I MATERIAŁY PROGRAMOWE

DLA 3-LETNICH SZKÓŁ POWSZECHNYCH
DLA DOROSŁYCH

o ustroju semestralnym
oraz

NA KURSACH DLA DOROSŁYCH
w zakresie szkoły powszechnej

w okresie przejściowym (począwszy od roku szkolnego 1946/47)

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH
WARSZAWA 1946

MINISTERSTWO OŚWIATY

PLAN GODZIN I MATERIAŁY PROGRAMOWE

DLA 3-LETNICH SZKÓŁ POWSZECHNYCH
DLA DOROSŁYCH

o ustroju semestralnym

oraz

NA KURSACH DLA DOROSŁYCH
w zakresie szkoły powszechnej

w okresie przejściowym (począwszy od roku szkolnego 1946/47)

Egzemplarz bezpłatny

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH
WARSZAWA 1946

UP - Kraków BG

1050281309

1684.7/pd

Podpisano do druku dnia 5. XI. 46

Nakład 10000 egz.

Ark. druk.: 4

Zamówienie Nr 860

Zakł. Graf. Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych Bydgoszcz, Jagiellońska 1. E-14121

BIBL WSP
1969-K 85-M7

341.214

Zarządzenie Ministra Oświaty

z dnia 27 maja 1946 r. (Nr V KD-642/46) w sprawie programu nauczania w 3-letnich szkołach powszechnych dla dorosłych o ustroju semestralnym oraz na kursach dla dorosłych w zakresie szkoły powszechnej w okresie przejściowym.

Na podstawie art. 2 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P. z dnia 7 maja 1932 r. nr 38. poz. 389) oraz art. 1 dekretu z dnia 23 listopada 1945 r. o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym (Dz. U. R. P. z 29 stycznia 1946 r. nr 2, poz. 9) zarządzam stosowanie, począwszy od r. szk. 1946/47, we wszystkich 3-letnich szkołach powszechnych dla dorosłych o ustroju semestralnym oraz na kursach dla dorosłych w zakresie szkoły powszechnej załączonego planu godzin oraz materiału programowego poszczególnych przedmiotów.

Minister

(—) Cz. Wycech

P l a n g o d z i n

Przedmioty	S e m e s t r y						Ogól- na liczba godzin
	I	II	III	IV	V	VI	
Język polski	10	8	6	6	6	6	42
Historia z nau- ką o Polsce i świecie współczesnym	—	3	2	2	2	2	11
Geografia	—	—	3	3	3	2	11
Przyroda	—	—	3	3	3	5	14
Matematyka	5	5	4	5	5	5	29
Ogólna liczba godzin	15	16	18	19	19	20	107

JĘZYK POLSKI

Zasadnicze zmiany, wprowadzone do programu języka polskiego w szkołach dla dorosłych, dadzą się ująć w następujące punkty:

1. Inne rozłożenie materiału na poszczególnych semestrach, zwłaszcza w dziedzinie gramatyki i ortografii.
2. Usunięcie tematów przestarzałych, a zastąpienie ich aktualnymi.
3. Dodanie nowych tematów, związanych z obecną rzeczywistością (np. odbudowa Polski, Warszawy, odzyskanie ziem na Zachodzie itp.).
4. Dodanie nowego działu: techniki pracy umysłowej i samokształceniowej.

Prócz tych zasadniczych, wprowadzono inne szczegółowsze już poprawki i zmiany.

Przy nauczaniu ortografii wprowadzono te uproszczenia, które zastosowane zostały już w obowiązujących „Materiałach programowych” dla szkoły ośmioletniej. Materiał ortograficzny zmniejszył się tam znacznie dzięki przyjęciu dwóch podstawowych zasad, których nauczyciel w pracy nad pisownią powinien ściśle przestrzegać.

Zasada 1. Przedmiotem ćwiczeń ortograficznych mogą być jedynie przypadki rozbieżności między wymową w dialekcie kulturalnym a obowiązującą pisownią (róża, Genia, sens, kąt, myją się itp.).

Nie należy np. przeprowadzać ćwiczeń na wyrazy z nosówką *ę*, *ą* przed spółgłoską szczelinową (typu *wąs*), gdzie nie ma rozbieżności między wymową a pisownią.

Natomiast niepoprawności regionalne mowy lub niedbała, niechlujna wymowa, która powoduje takie błędy w pisowni, jak *rękie* zamiast *rękę*, *tom nogom* zamiast *tą nogą*, *rękamy* zamiast *rękami*, *kełbasa*, zamiast *kielbasa*, *kąfitury* zamiast *konfitury*, należy zwalczać przy pomocy systematycznych ćwiczeń w mówieniu (ortofonia).

Zasada 2. Zasada ta opiera się na założeniu, że formami we współczesnej polskiej pisowni panującymi (na ogół licznie przeważającymi) są *u* w stosunku do *ó*, *ź* w stosunku do *rz*, *ch*

w stosunku do *h, kie, gie* w stosunku do *ke, ge*, rozłączna pisownia wyrazów w stosunku do łącznej itp. Zasada ta pozwala nauczycielowi skierować główny wysiłek na opracowywanie wyłącznie odchyleń od formy panującej, a więc wyrazów z *rz, ó, ke, ge* itp., z których znaczna część da się ująć w łatwe do przyswojenia uogólnienie: *ó* wymienne, *rz* po spółgłosce itp.

Zasadę form panujących powinien nauczyciel wpajać słuchaczom stopniowo od semestru I. Słuchacz, który ma wątpliwości ortograficzne (np. *ó* czy *u*), powinien z reguły użyć formy panującej (w tym wypadku *u*). Formę z *ó* może wybrać tylko za radą nauczyciela czy słownika ortograficznego, albo w przekonaniu, że dany wyraz da się podporządkować znanemu uogólnieniu, nakazującemu użycie *ó*, lub że stanowi opracowany już „wyjątek“. Przy takim założeniu prawdopodobieństwo błędów jest mniejsze. Możliwość błędu jest tylko jednokierunkowa.

Dodanie nowego działu, techniki pracy umysłowej i samokształceniowej, mimo skróconego czasu nauki tłumaczy się tym, że o ile zawsze wskazówki tego typu były słuchaczowi potrzebne, o tyle obecnie są niezbędne, kiedy braki w nauce będzie trzeba usunąć na drodze samokształcenia. Toteż na ten dział musi nauczyciel położyć duży nacisk.

Realizując program szkoły dla dorosłych, musimy budzić zamiłowanie do czytelnictwa i potrzebę dobrej książki, co jest sprawą nie zawsze łatwą, ponieważ nasi słuchacze mają często kłopot z literaturą mało wartościową i do tandentnych pod względem treści i formy wydawnictw. Wytrącenie z ich rąk książek tego typu jest jednym z najważniejszych zadań szkoły dla dorosłych.

W ogóle, ucząc języka polskiego w szkole dla dorosłych musi nauczyciel jak najmocniej zdawać sobie sprawę, iż jego zadaniem jest nie tylko danie określonych umiejętności i pewnego wykształcenia formalnego, ale także wyrobienie czynnej postawy obywatelskiej słuchaczy i wdrożenie ich zarówno do korzystania z dorobku kulturalnego przeszłości i teraźniejszości, jak i brania udziału w przejawach życia społecznego i państwowego.

SEMESTR I.

Nauka elementarzowa

Czytanie i pisanie

Materiał. Elementarz dla dorosłych.

Analiza i synteza wzrokowa oraz słuchowa wyrazów i zdań lub zdań i wyrazów (zależnie od metody).

Czytanie indywidualne i zbiorowe, głośne i ciche wyrazów i zdań, potem całych urywków, czytanie urywków częściami, tworzącymi całość myślową.

Odwzorowywanie wyrazów, liter i zdań lub zdań, wyrazów i liter (zależnie od metody) w związku z nauką czytania.

Przepisywanie z tablicy i książki wyrazów i zdań.

Zapisywanie liter, wyrazów i zdań lub zdań, wyrazów i liter (zależnie od metody) w zeszytach i na tablicy.

Odczytywanie zapisanych wyrazów i zdań.

Z posiadanego zasobu językowego słuchacza poszukiwanie wyrazów, rozpoczynających się na daną samogłoskę, spółgłoskę, posiadających te elementy w środku lub na końcu wyrazów.

Pisanie z pamięci i ze słuchu wyrazów i krótkich zdań.

Układanie odpowiedzi na głośne pytania i zapisywanie ich.

Wspólne układanie i samodzielne zapisywanie zdań na różne tematy.

Wspólne odczytywanie i zapisywanie łatwych i często używanych wyrazów, np. nazw niektórych ulic, miejscowości, firm, napisów w miejscach publicznych.

Imię i nazwisko słuchacza, jego adres, adres miejsca pracy.

Czytanie i opowiadanie przez nauczyciela

krótkich obrazków, nowelek, wierszy, najważniejszych, łatwych do ujęcia wiadomości z dzienników, zwłaszcza o znaczeniu praktycznym dla słuchaczy.

Ortografia i przestankowanie

Dwuznaki: *szcz, dz, dź, dż, rz*. Oznaczanie zmiękczenia literą *i* i przecinkiem nad literą. Wielka litera w imionach osób, zwierząt, w nazwach miejscowości, nazwisk, ulic, placów, firm. Skróty: *nr, ul., pl.*

Kropka na końcu zdania. Wielka litera po kropce. Pytańnik na końcu pytania.

Mówienie

Swobodne wypowiadanie się na tematy z życia szkolnego, życia słuchaczy oraz na temat czytanek. Opowiadanie treści czytanek. Omawianie obrazków.

W związku z mówieniem

Przyzwyczajanie do posługiwania się językiem ogólnopolskim, z pominięciem zwrotów żargonu miejskiego.

życie słuchacza. Dom, rodzina i własne dzieciństwo. Praca, miejsce pracy, rodzaj pracy. Dzień powszedni i świąteczny. Rozrywki. Sąsiedzi, ich życie, zajęcie. Współżycie z nimi. Wspomnienia słuchaczy na tle stosunków przedwojennych, wojny i okupacji.

Szkoła, klasa, życie koleżeńskie, uroczystości szkolne.

Książka. Obchodzenie się z książką. Dbłość o stan książki. Karty i stronicie książki. Okładka. Praktyczne odróżnianie wierszy. Po co się uczymy? Jak się trzeba uczyć w domu i w szkole? Znaczenie wiedzy. Sztandar państwowy, barwy państwowe. Jak i dlaczego obchodzimy święta państwowe. Święto niepodległości i święto pracy (1 maja).

Wyniki nauczania

Opanowanie umiejętności czytania. Umiejętność dania jasnej odpowiedzi na krótkie pytania, dotyczące własnego życia, lub treści usłyszanego albo przeczytanego urywka. Umiejętność wypowiedzenia kilku powiązanych ze sobą zdań o przeżytym osobiście wydarzeniu. Umiejętność pisania czysto i czytelnie prostych zdań z właściwym użyciem dużej litery i kropki, umiejętności napisania własnego imienia, nazwiska i adresu.

SEMESTR II.

Czytanie

Materiał. Wypisy zawierające krótkie opowiadania, łatwe opisy, baśnie ludowe, bajki, legendy, krótkie wiersze.

Technika czytania. Czytanie głośne indywidualne i zbiorowe; czytanie ciche ze zrozumieniem; czytanie z podziałem na role.

Czytanie i opowiadanie przez nauczyciela, jak w sem. I.

Opracowanie. Omawianie treści czytanek. Nawiązywanie do przeżyć słuchacza. Swobodne wypowiadanie się słuchaczy na temat czytanek.

Zestawianie treści z ilustracją. Odszukiwanie w czytance materiału odnoszącego się do osób, miejsca, akcji itp.

Pisanie

Przepisywanie wyrazów i zdań z wzorów pisanych i drukowanych.

Uzupełnianie tekstów.

Pisanie z pamięci wyrazów i zdań.

Pisanie ze słuchu.

Samodzielne układanie i zapisywanie zdań na różne tematy.

Ortografia i przestankowanie

Litery *q* i *ę* przed spółgłoskami zwartymi (typ: *dąb, święto*).

Wyrazy z *ó* wymieniającym się z *o* (typ: *wóz — wozy*), z *rz* wymieniającym się z *r* (typ: *lekarz — lekarstwo*). Dzielnie wyrazów typu *ława*.

Użycie kropki i pytajnika. Wielka litera — jak w sem. I.

Mówienie

Rozmowy nauczyciela ze słuchaczami. Samorzutne wypowiedzianie się słuchaczy na tematy z życia codziennego. Zbiorowe układanie opowiadań. Omawianie treści oglądanych obrazów. Nadawanie tytułów opowiadaniom i obrazom.

W związku z czytaniem, pisanem i mówieniem

Ćwiczenia słownikowe. Systematyczne wzbogacanie czynnego słownika słuchaczy. Wprowadzanie nazw przedmiotów, cech, czynności, stosunków przestrzennych. Wyszukiwanie zwrotów zastępczych i wyrazów o znaczeniu podobnym. Przyzwyczajanie słuchaczy do posługiwania się wyrazami i zwrotami języka ogólnopolskiego.

Ćwiczenia gramatyczne. Słuchacz poznaje przygodnie i praktycznie zjawiska gramatyczne i rozumie terminy: zdanie, wyraz, zgłoska (sylaba), głoska, litera, spółgłoska, samogłoska. Alfabetyczny porządek liter i jego zastosowanie.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu

Życie słuchaczy na tle środowiska. Wygląd zewnętrzny okolicy. Na wsi: układ terenu, krajobraz, główne zajęcia i zwyczaje mieszkańców na tle zmian pór roku. W mieście: ulice, budynki, komunikacja, sklepy, zakłady przemysłowe. Praca i rozrywki mieszkańców miasta. Zniszczenia w czasie wojny i odbudowa domów mieszkalnych, warsztatów pracy. Miłość ojczyzny. Tęsknota za krajem rodzinnym. Walka z okupantem niemieckim. Wydarzenia z bieżącego życia w państwie i świecie.

Wiadomości o książce: powstawanie książek; krótkie wiadomości z piśmiennictwa, drukarstwa oraz introligatorstwa; o książce pięknie wydanej; kult dla starych książek. Posługiwanie się spisem rzeczy w książce.

Wyniki nauczania

Umiejętność swobodnego wypowiedziania się na omawiane w szkole tematy. Wprawa w czystym i czytelnym pisaniu.

Przyswojenie pisowni wyrazów we wskazanym zakresie. Umiejętność powolnego, ale wyraźnego czytania ze zrozumieniem czytanki przeczytanej głośno lub cicho.

SEMESTR III.

Czytanie

Materiał. Wypisy zawierające opowiadania, obrazki, opisy, wiersze, obrazki historyczne, życiorysy. Łatwe wiadomości z dzienników i czasopism.

Technika czytania. •Czytanie głośne indywidualne i zbiorowe; czytanie ciche; przygotowanie się w domu do czytania w klasie; czytanie rolami.

Czytanie przez nauczyciela obrazków, nowel, wierszy, urywków z powieści, wiadomości z dzienników, o znaczeniu praktycznym dla słuchaczy, dotyczących życia danej dzielnicy, miasta lub grupy ludności, łatwych artykułów z dziedziny życia społecznego i państwowego.

Opracowanie. Omawianie treści z pomocą nauczyciela (np. odpowiedzi na pytania) — zarówno po czytaniu głośnym, jak i cichym. Swobodne wypowiadanie się słuchaczy na temat czytanek. Wyodrębianie w czytance postaci i zdarzeń, ustalanie kolejności zdarzeń. Wydzielanie obrazów w tekście czytanki. Wynajdywanie w tekście odpowiedniego materiału. Zestawianie treści z ilustracją.

Pisanie

Przepisywanie tekstów pisanych i drukowanych.

Wybieranie z czytanek wyrazów, jako przykładów pewnych zasad ortograficznych.

Pisanie z pamięci wyrazów i zdań.

Pisanie ze słuchu.

Odpowiedzi na pytania.

Łatwe opowiadania z życia codziennego, jako wypracowanie zbiorowe.

Samodzielne krótkie opowiadania.

Zbiorowe i jednostkowe opisy prostego obrazka, interesującego dorosłych, plakatu, afisza itp. Opis np. klasy, mieszkania, miejsca pracy.

Krótki list.

Wypisywanie blankietów na przesyłkę pocztową i pieniężną.

Ortografia i przestankowanie

Pisownia spółgłosek dźwięcznych na końcu wyrazu (*chleb*).

Pisownia grup spółgłoskowych, w których zachodzi utrata dźwięczności (*ławka*).

ó wymieniające się z o.

Najpospolitsze wyrazy z ó nie wymieniającym się z o.

Rz wymieniające się z r.

Najpospolitsze wyrazy z rz niewymiennym (*rzeka*).

Wielkie litery w nazwach świąt.

Dzielenie wyrazów ze zbiegiem niejednakowych spółgłosek przy przenoszeniu.

Użycie wykrzyknika. Przecinek przy wyliczaniu.

Wdrażanie do korzystania ze słownika ortograficznego.

Mówienie

Swobodne wypowiadanie się na różne tematy wysunięte przez słuchaczy lub nauczyciela. Układanie opowiadań. Układanie opisów na podstawie obserwacji. Nadawanie tytułów obrazom i opowiadaniom.

Układanie opowiadań na tle oglądanych obrazów.

W związku z czytaniem, pisanem i mówieniem

Ćwiczenia słownikowe. Zamiana wyrazów i zwrotów; bliższoznaczniki; wyrazy o znaczeniu przeciwnym; wyrazy pochodne. Grupowanie wyrazów około określonych tematów.

Ćwiczenia gramatyczne. Nauka o zdaniu: pojęcie zdania; praktyczne odróżnianie zdań oznajmujących, rozkazujących, pytających, wykrzyknikowych; podział zdania pojedynczego na części: podmiotową i orzeczeniową.

Nauka o wyrazie: rozróżnianie rzeczowników (rodzaj, liczba i przypadek — bez nazw przypadków), czasowników (osoba, liczba, czas).

Nauka o głosce: spółgłoska dźwięczna i bezdźwięczna; utrata dźwięczności na końcu wyrazu.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu

Zwyczaje ludu polskiego w danej okolicy i w innych ośrodkach. Piękno kraju. Współzycie ludzi. Życie prywatne i społeczne. Potrzeby społeczne i kulturalne danego środowiska.

Życie i praca instytucji samorządowych, społecznych i państwowych.

Życie młodzieży pracującej. Organizacje. Rozrywki kulturalne. Sport. Pojęcie obywatela, jego praw i obowiązków.

Nauka: ludzie wykształceni i niewykształceni, zmiany dokonywane w życiu dzięki nauce.

Wiadomości o książce: układ książki; analiza karty tytułowej (znaczenie autora, tytułu, podtytułu, miejsca i roku wydania, nakładcy); przedmowa; spis rzeczy; odsyłacze; objaśnienia; motto, dedykacja. Niszczenie książki przez Niemców.

Ważne aktualne wydarzenia z życia państwowego i społecznego.

Wspomnienia z przeszłości; ciekawsze opowiadania z dziejów Polski, ze szczególnym uwzględnieniem walk z Niemcami.

Wspomnienia z życia warstw pracujących w Polsce przedwrześniowej, wspomnienia z okresu II wojny.

Wyniki nauczania

Umiejętność czytania głośnego, poprawnego i wyraźnego, z uwzględnieniem znaków przestankowych; dość szybkiego cichego, z dokładnym zrozumieniem treści czytanki. Umiejętność zdania sprawy z treści czytanki ustnie. Umiejętność wypowiadania się łatwymi zdaniami na tematy przystosowane do rozwoju umysłowego słuchacza.

Odróżnianie praktyczne zdań, budowy zdania, odróżnianie nazw przedmiotów od nazw cech i czynności.

Umiejętność napisania krótkiego listu, łatwego opisu.

Opanowanie podanego materiału ortograficznego.

SEMESTR IV

Czytanie

Materiał. Wypisy zawierające opowiadania, obrazki, nowele, opisy, wyjątki z powieści, obrazki historyczne, wiersze krótsze i dłuższe, wybrane artykuły z dzienników (zwłaszcza wiadomości dotyczące całości życia w Polsce, jego najważniejszych zagadnień, stosunku obywatela do Państwa). Lektura broszur i książeczek. Utwory: M. Konopnicka — Przed sądem, Dym; B. Prus — Antek, Katarynka, Kamizelka; H. Sienkiewicz — Janko Muzykant, Wspomnienie z Maripozy.

Technika czytania. Czytanie głośne, poprawne, wyraźne, płynne, z uwzględnieniem akcentu logicznego i uczuciowego. Czytanie ciche. Przygotowywanie się w domu do głośnego czytania w klasie. Czytanie rolami.

Opracowanie. Dłuższe wypowiedzi na podstawie czytanek.

Zbiorowe i jednostkowe streszczanie czytanek. Porównywanie postaci i zdarzeń w znanych czytankach. Gromadzenie

urywków potrzebnych do omówienia danego zagadnienia. Wyszukiwanie w tekście ustępów, przedstawiających opis zewnętrzny osób działających oraz ich cechy charakteru. Zestawianie sytuacji w życiu i książce. Sprawozdanie z lektury domowej. Inscenizowanie czytanek.

Pisanie

Przepisywanie tekstów pisanych i drukowanych.

Pisanie z pamięci wyrazów i zdań.

Pisanie ze słuchu.

Układanie i zapisywanie planu czytanek.

Pisanie wypracowań według planu.

Układanie opisów i opowiadań z życia słuchaczy i ich otoczenia (na podstawie obserwacji i wspomnień).

Sądy o postaciach występujących w czytankach.

Przedstawianie treści krótkich i prostych czytanek z różnych punktów widzenia.

Streszczanie krótkich, łatwych artykułów z dzienników.

Ogłoszenie. Depesza. Podanie. Krótki życiorys do podania.

Wypełnianie blankietów pocztowych i kolejowych.

Ortografia i przestankowanie

Pisownia grup spółgłoskowych, w których zachodzi utrata dźwięczności (typ *nóżka*).

Ó niewymienne w często używanych wyrazach.

Rz niewymienne w często używanych wyrazach.

Rz po spółgłosce.

Cząstka *-szy* w stopniu wyższym i najwyższym przymiotników.

Najczęściej używane wyrazy z *h*.

Wielkie litery w tytułach książek, czasopism, w nazwach geograficznych, ze względów uczuciowych.

Dzielenie wyrazów przy przenoszeniu, ze szczególnym uwzględnieniem wyrazów typu: *senny*, *lekki*.

Przecinek przy wyliczaniu i między jednorodnymi częściami zdania.

Dwukropek przed wyliczeniem i przytoczeniem.

Mówienie

Swobodne wypowiadanie się na temat życia słuchaczy, życia okolicy, ważniejszych zdarzeń życia społecznego oraz na temat czytanek.

Opowiadania na temat własnych przeżyć, doświadczeń — według planu.

Zbiorowe i jednostkowe układanie sprawozdań i opisów.

Omawianie treści krótkich utworów i artykułów przeczytanych w domu.

Sądy o utworach. Wypowiadanie się na temat filmu, audycji radiowej.

Komponowanie fabuły na podstawie obrazka, ilustrującego fragment pewnej akcji.

Zabieranie głosu w pogadankach.

W związku z czytaniem, pisanem i mówieniem

Ćwiczenia słownikowe. Zamiana wyrazów i zwrotów, bliskoznaczniki, wyrazy o znaczeniu przeciwnym, wyrazy pochodne, pokrewne i wieloznaczne. Grupowanie wyrazów około określonego tematu. Nazywanie przedmiotów, zjawisk, cech i czynności oraz różnych odcieni, stosunków przestrzennych i czasowych przy pomocy określeń, porównań i przenośni.

Uczenie się na pamięć wierszy.

Ćwiczenia gramatyczne. Nauka o zdaniu: zdanie rozwinięte i nierozwinięte; wyróżnianie podmiotu zasadniczego i orzeczenia zasadniczego; określenia w zdaniu (bez podziału).

Nauka o wyrazie: rzeczownik własny i pospolity, osobowy i rzeczowy; przymiotniki (rodzaj, liczba, przypadek), stopniowanie. Nauka o głosce: spółgłoska twarda i miękka. Akcent wyrazowy.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu

Życie w Polsce współczesnej. Zależność kulturalna, ekonomiczna i społeczna środowiska słuchaczy od jego dalszych i bliższych okolic; miasto-wieś-miasteczko. Dzielnice Polski, ich krajobraz i przyroda, ich życie, ich rola w życiu społecznym i państwowym. Znaczenie morza. Polskie miasta — ich przeszłość, ze szczególnym uwzględnieniem miast Pomorza i Śląska (nowowłączonych do Polski). Odbudowa Polski. Stolica Polski, jej przeszłość, zniszczenie przez okupanta. Odbudowa Warszawy. Zagadnienia gospodarcze naszego kraju, ze szczególnym uwzględnieniem zasiedlenia ziem zachodnich. Unarodowienie przemysłu. Reforma rolna. Praca rolnika, robotnika, marynarza, lotnika, inżyniera, nauczyciela, lekarza, uczzonego.

Współdziałanie społecznie użytecznych grup i środowisk (np. spółdzielnie, związki zawodowe). Kultura życia codziennego.

Wspomnienia z przeszłości. Opowiadania obrazujące życie różnych warstw w Polsce przedrozbiorowej. Dola warstw uciesmiężonych w dawnej Polsce. Walki narodowo-wyzwoleńcze i społeczne w Polsce w XIX i XX w., zwłaszcza w okresie obu wojen światowych. Narodziny demokratycznego ustroju Polski (od tajnej K. R. N.). Znanie słuchaczom dziedziny nauki. Nauka polska w konspiracji.

• Wiadomości o książce. Różnorodność form publikacji: plakat, ulotka, gazetka, czasopismo, książka. Rodzaje książek: podręczniki, monografie, przyczynki, dzieła treści ogólnej (encyklopedie, słowniki, słowniki wyrazów obcych, bibliografie).

Książka, jako środek poznania przeszłości. Artykuły, ogłoszenia, ilustracje, kącik rozrywkowy w gazetach i czasopismach. Redakcja i administracja. Jak czytać gazety. Tydzień książki.

Ważne aktualne wydarzenia z życia politycznego, społecznego, kulturalnego w kraju i za granicą.

Święta państwowe, jak w sem. I.

Wyniki nauczania

Umiejętność czytania głośnego, wyraźnego i płynnego, z uwzględnieniem treści logicznej i uczuciowej; szybkiego czytania cichego. Rozumienie treści czytanych utworów. Umiejętność ustnego i piśmiennego opowiadania o wydarzeniach. Opisywanie przedmiotów i ludzi, wypowiadanie własnych sądów i poglądów, zarówno na temat życia, jak i lektury. Umiejętność streszczania krótkich utworów i artykułów, by treść ich była jasna dla nie znających danego utworu, oraz przedstawienia zagadnień związanych z lekturą (ostatnie tylko ustnie).

Umiejętność napisania ogłoszenia, depeszy, podania, krótkiego życiorysu.

Orientacja w znaczeniu wyrazów i stosunku znaczeń na podstawie ćwiczeń słownikowych.

Opanowanie podanego materiału ortograficznego i gramatycznego.

SEMESTR V

Czytanie

Materiał. Opowiadania, obrazki, nowele, opisy, życiorysy, wyjątki z powieści, obrazki historyczne, wiersze krótsze i dłuższe; literatura popularno-naukowa; dzienniki; zwłaszcza wiadomości i artykuły dotyczące stosunków Polski z innymi narodami, najważniejszych zagadnień polityki państwowej, najważniejszych spraw społecznych.

Utwory: J. I. Kraszewski — Stara baśń; H. Sienkiewicz — Bartek Zwycięzca; A. Mickiewicz — Pieśń filarecka, Lilie, Pani Twardowska.

Technika czytania. Czytanie głośne, płynne, poprawne i możliwie estetyczne. Przygotowanie się w domu. Czytanie rolami.

Opracowanie. Zbiorowe i jednostkowe streszczanie czytanek.

Omawianie utworu wedle planu. Swobodne wypowiadanie się słuchaczy na temat czytanek. Wyodrębnianie z treści postaci, zdarzeń, obrazów. Wyróżnianie postaci głównych i podrzędnych, ich czynów i pobudek działania, ocena ich postępowania. Wynajdywanie w tekście materiałów potrzebnych do omówienia danego zagadnienia.

Wskazywanie urywków opowiadających, opisowych, uczuciowych.

Omawianie głównej myśli, idei utworu. Inscenizacja. Zwracanie uwagi na rym, rytm, zwrotkę, charakterystyczne cechy stylu autora.

Pisanie

Przepisywanie, zwłaszcza jako ćwiczenie ortograficzne.

Pisanie ze słuchu ustępów uprzednio omówionych. Pisanie ze słuchu, z uprzednim powtórzeniem zasad ortograficznych. Pisanie ze słuchu jako sprawdzian znajomości pisowni.

Opowiadania i opisy z życia słuchaczy, ich otoczenia, zdarzeń o znaczeniu ogólnym.

Zwięzłe streszczenie przeczytanych utworów.

Sądy o postaciach występujących w czytanych utworach. Sądy o czytanych utworach.

Rozwijanie myśli (aforyzmów) na przykładach zaczerpniętych z życia.

Ujmowanie głównej myśli autora.

Dzienniczek lektury.

Listy do osób nieznanych, np. do redakcji. Podanie, upoważnienie, oferta itp.

Sprawozdanie ze zwiedzań i wycieczek.

Protokoły zebrań słuchaczy.

Streszczanie artykułów z dzienników według uprzednio zbudowanego planu.

Ortografia i przestankowanie

ó niewymienne.

Rz niewymienne.

Wyrazy z *h*.

Wyrazy z *on, om, en, em* przed spółgłoską szczelinową.

Ke, ge w często używanych wyrazach.

Litera *j* po *c, z, s*.

Litera *j* po przedrostkach (np. *odjazd*).

Dopełniacz liczby pojedynczej i mnogiej rzeczowników żeńskich z zakończeniem *-ja* po samogłosce (*szyja, zawieja*); z zakończeniem *-ia, -ja* po spółgłosce (*opinia, lekcja*).

Pisownia *e* w wygłosie wyrazów.

Pisownia zakończeń czasowników *-ął — ęli*.

Końcówka *-ł* w formach czasu przeszłego czasowników.

Przedrostek *z* przed *h, s, sz, ś*.

Przedrostki *roz-, bez-* przed spółgłoskami bezdźwięcznymi.

Zakończenie wyrazów *-wski, -dzki, -dztwo*.

Rozłączna pisownia *nie* przy czasownikach.

Dzielenie wyrazów typu *przedłożyć, nocleg*.

Pisownia trudniejszych wyrazów używanych przy nauce przyrody, geografii, historii.

Przecinek oddzielający wołacz i wykrzyknik.

Przecinek w zdaniu złożonym.

Cudzysłów w przytoczeniach.

Mówienie

Omawianie utworów i zagadnień w nich zawartych.

Sądy o utworach. Referowanie w klasie przeczytanych w domu utworów, artykułów. Rozmowy i opowiadania na temat filmu, przedstawienia, audycji radiowej.

Zabieranie głosu w pogadankach. Przyzwyczajanie się do dyskusowania i motywowania. Omawianie obrazów malarzy polskich (o łatwej treści). Opisy budowli.

W związku z czytaniem, pisanem i mówieniem

Ćwiczenia słownikowe. Wzbogacanie słownictwa związanego z nowym materiałem w zakresie mówienia, techniczno-popularnego i związanego z życiem organizacyjnym i społecznym. Uczenie się na pamięć wierszy, piękne ich wygłaszanie.

Ćwiczenia gramatyczne. Nauka o zdaniu: zdanie rozwinięte; wyrazy uzupełniające podmiot i orzeczenie; wyrazy wtrącone; zdanie pojedyncze i złożone współrzędnie.

Nauka o wyrazie: praktyczne rozróżnianie odmiennych i nieodmiennych części mowy; budowa wyrazu — rdzeń, przedrostek, przyrostek; temat, końcówka.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu

Polska i jej sąsiedzi. Nasze związki ze Słowiańszczyzną. Polacy poza granicami państwa, ze szczególnym uwzględnieniem Ameryki i Francji. „Za naszą wolność i waszą“. Pułaski i Kościuszko, J. H. Dąbrowski.

Obrazki z dziejów Wielkiej Emigracji. Generał Bem, Lelewel, Mickiewicz, Worcell. Ochotnicy cudzoziemscy w powstaniu styczniowym. Polacy a Komuna paryska (Jarosław Dąbrowski, Walery Wróblewski).

Emigracja wolnościowa na przełomie XIX i XX w. Braterstwo broni Polaków z narodami miłującymi wolność w okresie drugiej wojny światowej. Obrazy z życia naszych sąsiadów. Czym dany naród przoduje w stosunku do innych. Wielkie miasta europejskie. Wielcy ludzie — odkrywcy, wynalazcy, podróżnicy, bohaterowie pracy i nauki, np. Kopernik, Kolumb, Pasteur, Edison, Curie-Skłodowska. Współzależność ekonomiczna i kulturalna między państwami.

Opanowywanie przyrody przez ludzkość. Rozwój techniki. Walka ze śmiertelnością. Ochrona pracy. Współpraca międzynarodowa. Zbrodnie faszyzmu w Europie i walka z jego przeżytkami (szowinizm, rasizm).

Wiadomości o książce. Jak czytać i studiować książki. Umiejętność oceny książki pod względem przydatności osobistej (pierwszy sąd o treści, jasności i przeznaczeniu książki na podstawie karty tytułowej, przedmowy, spisu treści i rzutów oka do tekstu).

O bibliotece domowej. Wprawa w korzystaniu z biblioteki publicznej. Katalog. Wdrażanie do korzystania z encyklopedii i słownika wyrazów obcych.

Ważne aktualne wydarzenia z życia państwowego, społecznego i międzynarodowego.

Widowiska teatralne, kinowe, koncerty itp.

Wyniki nauczania

Umiejętność czytania z zachowaniem akcentu logicznego i uczuciowego. Szybkie czytanie ciche. Rozumienie treści czytanych utworów i składników ich treści i formy.

Umiejętność wypowiadania się na temat lektury i przejawów życia z dążeniem do motywowania swych sądów.

Umiejętność ustnego i piśmiennego referowania treści czytanego utworu, a zwłaszcza artykułu.

Umiejętność pisania opowiadań, opisów i wyrażania sądów na temat lektury.

Umiejętność pisania sprawozdań ze zwiedzania, wycieczek. Umiejętność prowadzenia protokołów zebrań.

Opanowanie materiału ortograficznego i gramatycznego.

SEMESTR VI.

Czytanie

Materiał. Nowele, powieści, opisy, życiorysy. Publicystyka, poważniejsze artykuły wstępne w dziennikach, artykuły z tygodników, miesięczników. (Dla zespołów wyjątkowo zaawansowanych: epika i liryka, literatura dramatyczna; literatura naukowa; urywki z monografii historycznej lub historyczno-literackiej; rozprawy; książki podróżnicze itp.).

Utwory: Mickiewicz — Grażyna; Prus — Placówka; Żeromski — Doktor Piotr.

Technika czytania. Czytanie wyraźne, płynne, z odpowiednią modulacją głosu, zwłaszcza w dialogach, z uwzględnieniem momentów logicznych i uczuciowych. Przygotowanie do takiego czytania w domu.

Opracowanie. Układanie planu utworów. Omawianie budowy utworów. Charakterystyka postaci i przebiegu akcji. Obserwowanie stylu, jego jasności, zwięzłości, obrazowości.

Określenia, przenośnie, porównania, powtórzenia. Podkreślanie piękna i bogactwa języka polskiego.

Omawianie poszczególnych zagadnień treści. Omawianie idei utworu. Zwracanie uwagi na charakterystyczne cechy stylu omawianych pisarzy.

Pisanie

Przepisywanie, zwłaszcza jako ćwiczenie ortograficzne.

Pisanie ze słuchu z uprzednim omówieniem zasad ortograficznych.

Pisanie ze słuchu, jako sprawdzian znajomości pisowni.

Ćwiczenia ze słownikiem ortograficznym.

Opowiadania i opisy z życia słuchaczy, ich otoczenia, wydarzeń o znaczeniu społecznym i państwowym.

Sądy o postaciach czytanych utworów. Zwięzłe charakterystyki tych postaci.

Sądy o przeczytanych utworach, ich treści, związku z życiem współczesnym, z zainteresowaniem słuchaczy.

Ujmowanie głównej myśli autora.

Opracowywanie artykułów z tygodników i miesięczników; budowanie planu, przedstawianie poglądów autora.

Dzienniczek lektury. Wpisywanie doń własnych myśli o poznanych książkach i autorach.

Listy, podania, oferty, pokwitowania itp.

Ortografia i przestankowanie

Pisownia wyrażen przysłówkowych (przyimkowych).

Przypadki łącznej pisowni *nie* z imiesłowami.

-wszy i *-wszy* w imiesłowie.

Łączna i rozłączna pisownia cząstki *by*.

Przybranki *no*, *li*, *to*, *że*.

Pisownia przymiotników złożonych.

Łączne i rozłączne pisanie przysłówków.

Pisownia przyimków złożonych.

Skróty wyrazów np. *tj.*, *tw.*, *itp.*

Najbardziej rozpowszechnione skróty nazw urzędów i instytucyj np. P. K. O., P. K. P., P. U. R.

Przecinek w zdaniu rozwiniętym przed powtarzającymi się spójnikami *i*, *ani*.

Współrządne łączenie zdań bez użycia przecinka (przy pomocy spójników *i*, *oraz*, *lub*, *albo*, *czy*, *ni*, *ani*).

Użycie przecinka w tych przypadkach (przed powtarzającymi się spójnikami).

Znaki pisarskie po równoważnikach zdania.

Średnik. Łącznik. Pauza.

Powtórzenie materiału z poprzednich kursów.

Mówienie

Omawianie utworów, charakteryzowanie postaci, zagadnień formy i treści. Wygłaszanie na ten temat krótkich referatów. Referowanie artykułów czytanych w domu.

Dyskusja na tematy podane w „Tematach ćwiczeń...”

Przemówienia podczas uroczystości szkolnych, społecznych i państwowych.

W związku z czytaniem, pisanem i mówieniem

Ćwiczenia słownikowe, jak w semestrze V, nadto wzbogacanie słownictwa określającego zewnętrzne przejawy stanów duchowych. Uczenie się na pamięć i piękne wygłaszanie wierszy

i prozy. Krótkie wiadomości o autorach czytanych utworów. Informacje o zagadnieniach i tematach poruszanych w ich dziełach.

Ćwiczenia gramatyczne. Nauka o zdaniu: pojęcie zdania złożonego podrzędnie (zdanie nadrzędne i podrzędne — bez klasyfikacji), zdanie wtrącone. Nauka o wyrazie: czasownik — imiesłowy (sposób ich użycia w zdaniu), tryby i strony; liczebnik i zaimek — odmiana form sprawiających słuchaczom trudności (np. dwa, dwie, ciebie — cię).

Powtórzenie wiadomości gramatycznych z poprzednich kursów.

Tematy ćwiczeń w mówieniu, czytaniu i pisaniu

Praca jako podstawa bytu narodowego i dźwignia wartości jednostki. Bohaterowie pracy. Praca w Polsce i na świecie w różnych ośrodkach. Uzdolnienia i zamiłowania zawodowe. Prawa i obowiązki człowieka pracy.

Kultura Polski. Nauka, jej znaczenie, wielcy uczeni.

Literatura piękna i jej rola w życiu społeczeństwa i państwa. Jej rola w XIX w. w Polsce. Wielcy pisarze Polacy. Wielcy ludzie w Polsce, udział ich w tworzeniu kultury polskiej. Walka z okupantem w obronie kultury. Udostępnienie kultury masom ludowym; przygotowanie do jej tworzenia; rola szkolnictwa — reforma szkolna.

Wkład Polski w skarbnicę kultury narodów (Kopernik, Szopen, Curie-Skłodowska).

Ważne aktualne wydarzenia z życia państwowego, społecznego, międzynarodowego.

Walka ludu polskiego z przyrodą na podstawie baśni i przysłów.

Zdobycze demokracji polskiej. Perspektywy rozwojowe demokratycznego państwa polskiego.

Widowiska i audycje.

Technika pracy umysłowej i samokształcenia (praktycznie): ogólne zasady techniki pracy umysłowej (notatki, wyciągi, słuchanie wykładu, odczytu); ogólne wskazówki samokształcenia się osobistego i w zespole; wprawa w korzystaniu z biblioteki publicznej i muzeum.

Wyniki nauczania

Rozumienie treści czytanych utworów z rozpoznaniem podanych składników treści i formy.

Umiejętność wypowiadania i motywowania swych poglądów ustnie, pisemnie (na temat lektury i tematy podane).

Umiejętność zabierania głosu w dyskusjach.

Umiejętność ustnego i pisemnego referowania treści utworu, a zwłaszcza artykułu.

Jasne rozumienie zasadniczych zjawisk językowych, oprowadzanie pisowni oraz przestankowania.

HISTORIA

Nauka historii powinna dać:

1. rzeczywisty obraz kształtowania się państwowości polskiej;
2. niezbędną sumę wiadomości o rozwoju kulturalnym i politycznym narodu;
3. zrozumienie przebiegu narastania i rozwiązywania problemów społecznych;
4. zrozumienie nieustannej ewolucji w narodzie w kierunku oparcia stosunku zależności pomiędzy rządzącymi a rządzonymi na idei demokratycznej;
5. zrozumienie roli narodu w strukturze Europy;
6. świadomość ciężyzny narodu, błędów, powodujących upadek ale i sił, pozwalających na tworzenie niezależności politycznej;
7. ugruntowanie poczucia narodowego, praw i obowiązków wobec przeszłości i odpowiedzialności za przyszłość narodu.

Nauka historii posiada wielkie wartości wychowawcze narodowe. Należy organizować i przeprowadzić ją tak, aby wytworzyła w uczniach poczucie wartości narodu, jego wielkości nie tylko politycznej ale i kulturalnej. Powinna dać możliwość samodzielnego wytyczenia przez wychowanka jego postępowania w życiu w kierunku korelacji w dążeniu do szczęścia osobistego i wielkości narodu, którego jest częścią składową.

SEMESTR II.

Prehistoria

Źródła historyczne i przedhistoryczne. Dokumenty pisane i zabytki. Zabytki przedhistoryczne: narzędzia i broń, ślady mieszkań, groby itd. Sposób ich wydobywania z ziemi (wykopalska). Krajobraz przedhistoryczny. Epoka lodowcowa: powstawanie lodowców. Zmiany, jakie lodowce pozostawiły na ziemi (wzgórza, jeziora, piaski, gliny i kamienie lodowcowe).

Zmiany roślinności. Zwierzęta epoki lodowcowej: mamut, nosorożec włochaty, niedźwiedź jaskiniowy, ren.

Człowiek pierwotny. Budowa człowieka — przystosowanie do warunków, w jakich żył.

Sposób życia

a) Mieszkanie — grot, szałas, budowla czworokątna ludów rolniczych, miejsce na mieszkanie wybierane pod kątem bezpieczeństwa osobistego.

b) Odżywianie się.

Polowanie, zasadzka, najpierw indywidualnie, później zbiorowo.

Umiejętność rozniecania ognia.

Dzikie rośliny — przeniesione w pobliże domostwa — pierwsza uprawa (kobiety pionierkami kultury rolnej).

W związku z tym przekształcenie trybu życia z koczowniczego na osiadły.

Oswajanie zwierząt. Pasterstwo.

Narzędzia:

a) łowieckie: maczuga, ostro zakończony kamień, oszczep;

b) rolne: ostro zakończony kół do wznoszenia ziemi, motyka z drzewa lub rogu — przekształcenie w pług;

c) domowe: łupiny dyni, muszle, koszyki, garnek, oblepianie gliną wiklinowej formy, kółko garncarskie.

Ostro zakończone kości zwierząt jako narzędzia pracy domowej.

Ubranie: skóry zwierząt, plecionki z traw. Wynalezienie tkactwa. Uprawa lnu. Sporządzanie obuwia. (Klimat decyduje o jakości ubrania).

Zdobnictwo: naczyn (garnki), narzędzi pracy, ubioru (w zależności od klimatu), tatuowanie, ozdoby kobiet (muszle, kwiaty, skóry), wyroby z brązu i żelaza, ozdoba domostw (pięknie rozwinięte w dzisiejszej kulturze ludowej).

Sztuka o charakterze religijnym.

Wiara. Siły przyrody. Słońce, ziemia, kult przodków. Taniec i śpiewy ku czci zmarłych (fragmenty dawnych obrzędów w dzisiejszych obrzędach ludowych). Sposób chowania zmarłych.

Słowianie. Jakich ludzi nazywamy Słowianami. Pochodzenie nazwy „Słowianie“. Wspólne pochodzenie ludów słowiańskich. Przodkowie Słowian z epoki brązu i wczesnego żelaza (ludy kultury łużyckiej). Odkąd żyli Słowianie nad Wisłą i Odrą? (Biskupin). Późniejszy podział Słowian na 3 grupy, różniące się językiem i rozmieszczeniem. Jako przykłady dla grupy połu-

dniowej: Serbowie i Bułgarzy, dla grupy wschodniej: Ukraińcy i Rosjanie, dla grupy zachodniej: Polacy i Czesi.

Plemiona lechickie (polskie). Rolniczy tryb życia. Grody jako miejsca obronne i targowiska.

Krajobraz Polski w X wieku. Wody, bagna, puszcze. Brak dróg. Słabe zaludnienie.

Wspólnota rodowa. Znaczenie rodu. Powstawanie organizacji plemiennych. Związki plemion słowiańskich i powstawanie Państwa Polskiego. Legendy o powstawaniu Państwa Polskiego. (Cykl wielkopolski i cykl krakowski).

Rozbudowa Państwa Polskiego

Mieszko I. Starcie Niemców z Polską w 963 r. Chrzest Polski.

Bolesław Chrobry. Utworzenie metropolii kościelnej. Polityka Bolesława Chrobrego. Dążenie do jednoczenia Słowian. Napór Niemiec. Marchie wschodnie: Miśnia, Milsko, Łużyce. Wojny z Niemcami. Pokój w Budziszynie. Koronacja Bolesława Chrobrego i jej znaczenie dla siły i spójności Państwa Polskiego. Reakcja pogaństwa.

Bolesław Śmiały. Podobieństwo dążeń do polityki Bolesława Chrobrego. Koronacja.

Bolesław Krzywousty. Napór niemiecki na ziemie zachodnie Polski (Głogów, Wrocław). Przyłączenie Pomorza. Testament Krzywoustego. Skutek — rozbięcie dzielnicowe.

Organizacja Państwa i społeczeństwa polskiego w wiekach X—XII. Władza księcia. Drużyna. Gród. Życie w grodzie i na podgrodziu. Moźni. Duchowieństwo. Kmiecie wolni i niewolnicy w służbie księcia i grodu.

Upadek jedności Państwa Polskiego

Rozdrabnianie się dzielnic. Wpływy niemieckie na Śląsku. Zhołdowanie przez cesarza niemieckiego niektórych księstw. Książęta śląscy: Henryk Brodaty, Henryk Pobożny. Sprowadzenie Krzyżaków na Mazowsze. Napady Tatarów (Sandomierz, Lignica). Henryk Pobożny. Kolonizacja niemiecka — wieś na nowym prawie osadniczym. Powstawanie miast w Polsce — ich organizacja prawna i gospodarcza. Cechy. Klasztory ogniiskami życia umysłowego i gospodarczego.

Ostatni Piastowie

Łokietek, odnowiciel jedności państwowej. Gdańsk 1308 r. Płowce 1331. Koronacja.

Kazimierz Wielki. Sprawy krzyżackie. Utrata Pomorza i Śląska za cenę pokoju od zachodu. Przyłączenie Rusi Czerwonej. Niesienie kultury łacińskiej na Ruś. Tolerancja religijna i polityczna.

Dbałość o rozwój gospodarczy i kulturę.

Szlaki handlowe i rozbudowa miast (śpichlerze, sukiennice).

Mieszczanie, chłopci, żydzi.

Porządkowanie prawodawstwa (Statut Wiślicki). Sąd apelacyjny dla mieszczan w Krakowie.

Założenie Akademii w Krakowie.

Ludwik Węgierski i Pakt Koszycki

Charakter polityczny, społeczny i ekonomiczny pierwszych przywilejów.

Rozwój potęgi Państwa Polskiego

Jadwiga i Jagiello. Polska a Litwa. Obszar państwa litewskiego a Litwa właściwa. Niebezpieczeństwo krzyżackie. Chrzest Litwy i związanie jej z kulturą łacińską. Podcięcie potęgi krzyżackiej 1410 r. pod Grunwaldem. Bitwa pod Grunwaldem jako przykład bitwy średniowiecznej. Wiekopomne zwycięstwo zjednoczonej słowiańszczyzny nad zjednoczonymi siłami germańskimi. Unia w Horodle.

Kazimierz Jagiellończyk i odzyskanie Pomorza. Pokój w Toruniu. Gospodarcze i polityczne znaczenie odzyskania dostępu do morza. Gospodarka w folwarkach. Życie w miastach: mieszczanie, cechy, kupcy, handel. Sejmiki szlacheckie i sejm. Zasada jednomyślności. Uniwersytet Krakowski. Żaki. Długosz. Kopernik. Wit Stwos (ołtarz w Kościele Mariackim).

Przeobrażenie się Państwa Polskiego w Rzeczpospolitą szlachecką

Przywileje szlacheckie: statuty nieszawskie, statut piotrkowski, „nihil novi“ (od czasów Ludwika Węgierskiego). Wieś polska. Pańszczyzna. Początek upadku handlu w miastach.

Europa na przełomie średniowiecza i nowożytności

Wielkie odkrycia geograficzne (Kolumb).

Przełom gospodarczy, umysłowy i religijny, jaki przeżywa Europa Zachodnia w XVI wieku. Humanizm. Reformacja. Polonizacja literatury łacińskiej.

Wyniki nauczania

Opanowanie materiału pogadanek z prehistorii, jako wstęp do wiadomości o Słowianach i historii Polski. Zdobycie wiadomości o najważniejszych zmianach granic w okresie Piastowskim i Jagiellońskim do XVI w. i w związku z tym umiejętności oceny znaczenia politycznego Polski. Opanowanie wiadomości o załamaniu się Państwa Polskiego w okresie rozbięcia dzielnicowego i o jego zjednoczeniu za ostatnich Piastów. Orientowanie się w organizacji państwa i społeczeństwa polskiego oraz w sprawach gospodarczych w czasach Piastowskich i Jagiellońskich.

SEMESTR III.

Złoty wiek

Zygmunt Stary. Hołd Pruski. Bona. Wawel. Wpływy włoskie. Renesans. Czynny udział Polski wraz z Europą Zachodnią w przeżywaniu humanizmu i reformacji (magnaci, szlachta, mieszczenie). Ludzie obywatelskiej myśli i tolerancji (Zygmunt August, Frycz Modrzewski, M. Rej, J. Kochanowski).

Pozyskanie Inflant. Unia lubelska i Testament Zygmunta Augusta. Mocarstwowe stanowisko Rzeczypospolitej.

Wolna elekcja w Polsce

Elekcja viritim. Artykuły henrycjańskie i pacta conventa. Samowola szlachty. Stefan Batory, mąż stanu i wódz. Polityka silnej ręki względem magnatów w oparciu o szlachtę. Piechota wybraniecka. Trybunały. Kanclerz Jan Zamoyski. Oparcie Moskwy od Bałtyku.

Wiek XVII. Zygmunt III Waza. Upadek władzy królewskiej. Rokosze szlacheckie. Wielki hetman Stanisław Żółkiewski. Sprawa Dymitra Samozwańca. Wojna z Moskwą jako przejaw zaborszych dążeń możnowładztwa polskiego. Żółkiewski na Kremlu. Wojny z Turcją. Cecora 1620 r. Dwory magnackie i dworki szlacheckie — wychowanie, zajęcia, obyczaje.

Życie chłopów pańszczyźnianego. Upadek rolnictwa, nędza i ciemnota na wsi.

Powstanie kozackie. Ruch chłopów na Ukrainie, jego gospodarcze i społeczne podłoże.

Upadek życia politycznego w Polsce szlacheckiej. Słabość władzy królewskiej. Znaczenie magnaterii. Obniżenie poziomu umysłowego szlachty. „Liberum veto“ 1651 r.

Okres „Potopu“. Najazdy Szwedów. Stefan Czarniecki. Częstochowa. Chłopi i mieszczenie w obronie Rzeczypospolitej.

Upadek miast i mieszczaństwa. Uniezależnienie się Prus Książęcych.

Wzrost potęgi tureckiej i jej napór na Europę i Polskę. Wyprawa wiedeńska Sobieskiego.

Formy ustrojowe Europy XVII wieku. Absolutyzm (na przykładzie Francji). Parlamentaryzm (na przykładzie Anglii).

Polska za Sasów. Zanik praworządności. Słabość militarna. Rozkład gospodarczy. Ciemnota warstwy rządzącej. Ucisk chłopów. Upośledzenie polityczne mieszczaństwa. Planowe osaczenie Rzeczypospolitej przez państwa o ustroju absolutnym — silne militarnie. Piotr Wielki, jego reformy. Plany wobec Polski. Sejm niemy 1717 r. Królestwo Pruskie 1701 r. Gwałty wobec Polski.

Wysiłki w Polsce ku odrodzeniu narodu.* St. Konarski. Collegium Nobilium. Próby reform. Konfederacja barska — odruch patriotyczny drobnej szlachty. I rozbiór Polski. Komisja Edukacyjna. Kościuszko i Pułaski. Powstanie pierwszego państwa na zasadach demokratycznych i republikańskich w Ameryce — Stany Zjednoczone. Praca na polu gospodarczym za St. Augusta. Prądy umysłowe i kulturalne. Poeci, pisarze, czasopisma, teatr, budownictwo.

Francja i Polska reformująca swój byt państwowy i społeczny w duchu demokratycznym. Sejm 4-letni. Rewolucja francuska. Deklaracja Praw Człowieka. Staszic, Kołłątaj, Dekert. Konstytucja 3 maja (reformy polityczne i społeczne). Porównanie konstytucji 3 maja z radykalną konstytucją francuską. Targowica jako przejaw egoizmu i korupcji możnowładztwa. Wojna polsko-rosyjska i II rozbiór Polski. Insurekcja Kościuszkowska. Udział chłopów i mieszczan w powstaniu. Znaczenie uniwersału połanieckiego. Powstanie Warszawy. Kiliński. Maciejowice i III rozbiór Polski 1795 r. Przyczyna upadku powstania — niedostateczne poparcie szlachty, która obawiała się zniesienia pańszczyzny.

Wyniki nauczania

Zdanie sobie sprawy ze stosunków politycznych i kulturalnych w Polsce w złotym wieku. Opanowanie wiadomości o faktach związanych z wolną elekcją oraz okresem panowania królów elekcyjnych. Znajomość faktów, przedstawiających upadek polityczny i wewnętrzny Polski na tle wzrostu potęgi sąsiadów. W związku z panowaniem St. Augusta znajomość walk orężnych w okresie rozbiorów, pracy na polu gospodarczym, oświatowym i kulturalnym oraz reform w dziedzinie ustroju politycznego

i społecznego. Zwrócenie uwagi na współczesne fakty na zachodzie Europy i w Ameryce Północnej. Zbliżenie do postaci bohaterów narodowych z tego okresu.

SEMESTR IV.

Republika francuska. Napoleon. Legiony Dąbrowskiego. Chłopi w legionach. Ugoda z Bonapartym. Moralna wartość żołnierza. Legiony jako awangarda niepodległości i szkoła demokratyczna. Hymn Wybickiego „Jeszcze Polska nie zginęła“.

Księstwo Warszawskie. Konstytucja Księstwa bardziej postępową od konstytucji 3 maja. Wojsko polskie. Ks. Józef. Raszyn. Powiększenie terytorium Księstwa Warszawskiego. Rok 1812. Upadek Napoleona. Upadek Księstwa Warszawskiego. Wartości, jakie dał ludom Europy i Narodowi Polskiemu okres napoleoński. Kongres wiedeński. Ustrój Europy po kongresie. Sprawa polska na kongresie.

Przewrót gospodarczy w Anglii na przełomie XVIII i XIX wieku (wprowadzenie maszyny tkackiej, kolei żelaznej). Liberalizm gospodarczy. Wyżysk fabryczny. Proletariat miejski. Tworzenie związków zawodowych. Walka robotników o prawo strajku.

Rozwój przemysłu w Królestwie Polskim. Żyrardów. Staszic. Drucki-Lubecki. Gospodarcze podniesienie kraju. Dbalność o oświatę. Konstytucja Królestwa Kongresowego. Organizacja władz państwowych (Sejm, rząd, wojsko, skarby).

Narody i społeczeństwa Europy w walce z rządami o konstytucję i wolność. System rządów reakcyjnych. Akcja tajnych związków we Włoszech, Austrii. Niepodległość Grecji i Belgii.

Oświata na ziemiach zabranych. Liceum Krzemienieckie. Uniwersytet Wileński. Związki młodzieży. Adam Mickiewicz.

Towarzystwo Patriotyczne. Wal. Łukasiński. Aleksander I. Konstanty. Nowosilcow. Represje. Proces Sejmowy. Plany Mikołaja I.

Spisek podchorążych. Powstanie listopadowe 1830 r. jako dzieło średnich warstw narodu i ludu pracującego. Udział chłopów w powstaniu. Możliwości zwycięstwa. Bohaterstwo żołnierza. Brak wodza. Brak reform społecznych wskutek przejścia kierownictwa powstania w ręce arystokracji. Grochów. Ostrołęka. Upadek powstania, jako rezultat braku zjednoczenia narodu dla walki z zaborcą.

Wielka emigracja. Joachim Lelewel — szczerzy demokrat. Praca społeczna i kulturalna, jej znaczenie na arenie międzyna-

rodowej. Wysiłki rewolucyjne w Europie w celu obalenia rządów reakcyjnych. Wiosna ludów 1848. Pochód rewolucji przez Europę Zachodnią. Francja. Niemcy. Austria. Węgry, walka o niepodległość (Bem, Dembiński).

Próba powstania w zaborze pruskim. Uwłaszczenie chłopów w zaborze austriackim. Stowarzyszenie Ludu Polskiego. Konarski. Wyniki ruchu 1848. Przegrana rewolucyj i powstań. Reakcja w Austrii. Cesarstwo we Francji.

Powstanie 1863 r. Manifestacje. Zamoyski i Wielopolski. Biali i Czerwoni. Tymczasowy Rząd Narodowy. Udział mieszczaństwa warszawskiego i robotników w powstaniu. R. Traugutt. Uwłaszczenie chłopów w zaborze rosyjskim. Cele caratu w akcji uwłaszczeniowej. Koniec powstania. Represje.

Powstanie państwa niemieckiego pod przewodnictwem Prus.

Wyniki nauczania

Zwrócenie uwagi na postać Napoleona w związku ze sprawą polską w okresie wojen napoleońskich i na kongresie wiedeńskim. Zdobycie wiadomości dotyczących spraw gospodarczych XIX w. oraz kwestii robotniczej. Znajomość stosunków społecznych, spraw gospodarczych i kulturalnych w Królestwie Polskim po 1815 r. Znajomość powstania listopadowego oraz roli Wielkiej Emigracji. Zaznajomienie się z poglądami i dążeniami narodowymi i liberalnymi, będącymi podłożem wiosny ludów oraz głównymi faktami z jej przebiegu. Opanowanie wiadomości o wydarzeniach związanych z przyczynami i przebiegiem powstania styczniowego. Podkreślenie zagadnień społecznych w tym czasie i uwypuklenie wybitnych postaci.

SEMESTR V.

Zbrojny pokój w Europie. Prądy — imperialistyczne i pacyfistyczne. Współzależność gospodarcza krajów europejskich. Polityka kolonialna. System wyzysku kolonij. Zdobycze proletariatu Europy Zachodniej. Socjalizm. Marks. I Międzynarodówka. Rozszerzenie praw wyborczych w Anglii. Ustawodawstwo robotnicze w Prusach. Związki zawodowe. Podniesienie oświaty i kultury.

Ziemie polskie pod 3 zaborami w II połowie XIX wieku. System rządów w trzech zaborach w zakresie spraw politycznych, gospodarczych, kulturalnych. Kopalnie i huty Śląska i Zagłębia. Obcy kapitał. Wyzysk robotnika. Uświadomienie obywatelskie i narodowe w zaborze pruskim chłopów i ro-

botnika. Lompa. Stalmach. Miarka. Samoobrona gospodarcza i kulturalna (Drzymała). H. K. T. — W zaborze rosyjskim prąd ugodowy i niepodległościowy. Proletariat w walce z caratem 1905 r. Wzrost oświaty. Promyk. Brzeziński, Śniegocka. — W zaborze austriackim ruch socjalistyczny i ludowcowy. Przygotowania do walki o niepodległość. Związek walki czynnej.

Wojna światowa 1914 r. Przyczyny polityczne i gospodarcze wojny. Tereny objęte wojną. Rewolucja w Rosji 1917 r. Zmiany form ustroju politycznego i gospodarczego. Rozkład Austrii. Rewolucja w Niemczech.

Sprawa polska podczas wojny światowej. Różne orientacje. Legiony: walki, sprawa przysięgi. Rosja wobec Polaków. P. O. W. Wpływ rewolucji na sprawę polską. XIII punkt deklaracji Wilsona. Polskie formacje wojskowe na obczyźnie. 11. XI. 1918 — Niepodległość. Traktat wersalski. Wojna 1920 r. Traktat ryski. Plebiscyty: Prusy, Górny Śląsk. Śląsk Cieszyński. Gdańsk. Ustalenie granic Państwa Polskiego w 1923 r. Sprawa ustroju: konstytucja 17 marca 1921 r.

Trudności gospodarcze i powikłania wewnętrzno-polityczne. Osiągnięcia gospodarcze (Gdynia, C. O. P.); społeczne (ustawodawstwo robotnicze); dorobek kulturalny odrodzonej Polski.

Narastanie konfliktu. Faszyzm. Hitleryzm. Wybuch wojny. Rok 1939 na ziemiach Polski. Punkty oporu (Kutno, Westerplatte, Warszawa). Przebieg wojny. Sojusz antyniemiecki. Okupacja Europy przez Niemców. Klęska Niemiec i koniec wojny. Odrodzenie Państwa Polskiego.

Wyniki nauczania

Zdobycie wiadomości o stosunkach politycznych i gospodarczych Europy na przełomie XIX i XX w. Zrozumienie na tym tle współzależności dążeń do zmiany ustroju i ustanowienia ustawodawstwa socjalnego. Zrozumienie różnic położenia Polaków pod trzema zaborami od drugiej połowy XIX w. do wojny światowej. Zorientowanie się w przyczynach i przebiegu wojny światowej oraz na jej tle uwypuklenie sprawy polskiej. Opanowanie wiadomości o ustaleniu granic Polski i budowaniu ustroju. Zrozumienie przyczyn załamania się prób budowania Polski ludowej po I wojnie światowej. Rzut oka na najważniejsze zagadnienia z dziedziny stosunków politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturalnych w okresie międzywojennym. Zorientowanie się w przyczynach i przebiegu, zwłaszcza na ziemiach polskich, drugiej wojny do momentu upadku Niemiec.

SEMESTR VI.**NAUKA O POLSCE I ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM****Cele nauczania****A) Poznawcze:**

1. w oparciu o wiadomości zdobyte w szkole, zwłaszcza w zakresie języka polskiego, historii, geografii i nauk biologiczno-fizycznych, wprowadzić pewne minimum wiedzy ekonomicznej, socjologicznej i prawno-ustrojowej, utrzymanej na poziomie popularyzacji naukowej i koniecznej dla zrozumienia problematyki współczesności;
2. podać oparty na elementach wiedzy usystematyzowany obraz współczesnej Polski na tle współczesnego świata;
3. w przystępny dla absolwentów szkoły podstawowej, a konieczny dla obywatela republiki demokratycznej, sposób przedstawić zarys naczelných problemów światowej i polskiej współczesności w ich historyczno-socjologicznej genezie.

B) Wychowawcze:

1. ugruntować świadomość narodową i przywiązanie do polskiej kultury i jej postępowych tradycji na poznaniu wielorakich związków z narodami słowiańskimi i ścisłej łączności interesów i celów wszystkich demokratycznych wspólnot narodowo-państwowych świata;
2. uświadomić zaniechanie antynomii między gromadą a jednostką przez fakt, że uspołeczniona jednostka znajduje w ustroju demokratycznym najkorzystniejsze dla siebie warunki rozwoju i działania w ramach określonych dobrem społecznym;
3. pogłębić pozytywny stosunek do pracy, jako jedyne go źródła bogactw, do twórczej myśli naukowej, jako instrumentu postępu, do nowej społecznej organizacji procesów wytwórczych, jako podbudowy pełnej demokracji.

Materiał nauczania

1. *Jak powstał współczesny świat.* Europa zachodnia w drugiej połowie XVIII w. „Stary porządek” i stan „trzeci”. Rewolucja francuska 1789 r. Upadek feodalnego porządku i powstawanie społeczeństw kapitalistycznych. Sprawa chłopska i rewolucja 1848 r. Ruchy narodowe (Niemcy, Włochy, Polska) i państwa narodowe. Postęp techniki. Podboje kolonialne państw europejskich i ich polityka kolonialna. Komuna Paryska 1871 r. i jej znaczenie. Jak powstał i czym jest imperializm. Wojny światowe — walka o nowy podział kuli ziemskiej. Pierwsza wojna

światowa, wielka rewolucja rosyjska. Traktat wersalski. Kryzys światowy 1929 r. Jak powstał i do czego dążył faszyzm. Druga wojna światowa, klęska faszyzmu. Zwycięstwo demokracji; wielka rola Armii Czerwonej.

2. *Miejsce Polski w świecie.* Nieobecność Polski w wieku powstawania współczesnych państw. Rzeczpospolita Polska w dwudziestoleciu międzywojennym. Konstytucja 17 marca 1921 roku. Reforma rolna. Polityka socjalna. Kwestia narodowościowa. Błędy polskiej polityki wewnętrznej. Osiągnięcia gospodarcze (Gdynia, kolejnictwo, COP). życie kulturalne, 1918-39. Dorobek narodu na polu oświaty. Antydemokratyczny rozwój państwa od przewrotu majowego. 1926 roku. Polityka zagraniczna i jej błędy. Kryzys 1929 roku. Konstytucja kwietniowa 1935 roku. Wzrost wpływów faszyzmu. Katastrofa wrześniowa 1939 roku.

3. *Zwycięstwo demokracji. Polska wraca do rodziny wolnych narodów.* Druga wojna światowa na ziemiach polskich. 1. IX. 1939 — 9. V. 1945. Obrona Westerplatte i Modlina. Oblężenie Warszawy. Okupacja i początki ruchu oporu. Pierwsze ośrodki władzy w kraju i za granicą. Straty gospodarcze i kulturalne. Rząd Polski na emigracji. Gen. Sikorski i porozumienie z ZSRR. Dzieje wojska polskiego na Zachodzie i w Rosji. Antyhitlerowska konspiracja i zbrojna partyzantka. Zbrojne formacje podziemnej Polski. Tajna oświata. 1. I. 1944 powstanie K. R. N. Zbrodnie okupanta. Niszczenie ludności polskiej. Los Żydów i obrona getta warszawskiego. P. K. W. N. Manifest lipcowy. 22. VII. 1944. Tymczasowy Rząd Narodowy. Powstanie sierpniowe i zniszczenie stolicy. Wyzwolenie ziem polskich. Rola Wojska Polskiego i Czerwonej Armii. Polacy w Berlinie. Klęska Niemiec. Sprawa polska na konferencjach międzynarodowych (od Jałty do Poczdamu). Nowe ziemie Polski. Osadnictwo rolnicze i miejskie. Dzieło odbudowy i wielkiej przebudowy Polski. Na drodze do rozwoju państwa, rozkwitu kultury, dobrobytu narodu i zwycięstwa zasady sprawiedliwości społecznej.

4. *Naczelne zagadnienie współczesności.*

- A. *Spółeczno-ekonomiczne zagadnienia współczesnego świata.* Społeczeństwo (w rozwoju historycznym). Gospodarka zorganizowanej grupy społecznej (przegląd naczynych form gospodarki w przekroju historycznym). Typy więzi społecznej; naród; klasa społeczna; wspólnoty etniczne, kulturalne, religijne, ideologiczne (na konkretnych przykładach). Dobra ekonomiczne, wartość i cena. Dochód społeczny i jego po-

dział: renta gruntowa, kapitał, praca najemna. Własność. Przemiany pojęcia własności. Konkurencja a współdziałanie. Ograniczenie własności prywatnej nie tamuje inicjatywy jednostkowej. Spółdzielczość, jej powstanie i rozwój. Spółdzielcza organizacja produkcji i wymiany. Socjalizm naukowy (Marx, Engels, Lenin). Przeciwiężstwa między społecznym wytwarzaniem a prywatną własnością środków produkcji. Kryzysy ekonomiczne. Procesy koncentracji i akumulacji kapitału, — banki, spółki akcyjne, koncerny, syndykaty i trusty. Monopolistyczny kapitał finansowy, kapitał epoki imperializmu. Świat pracy, jego bolączki, postulaty i organizacja. Walka klas. Rozwój ruchu robotniczego. Ruchy chłopskie, walka o reformę rolną.

Ruchy narodowe i ich podłoże ekonomiczno-społeczne. Planowa gospodarka na przykładzie ZSRR i USA jako przeciwiężstw. Uspołecznienie produkcji i uspołecznienie środków produkcji. Typy uspołecznienia (na przykładzie Anglii, Francji, ZSRR).

- B. *Prawno-ustrojowe zagadnienia współczesnego świata*. Kodeks praw. Prawo państwowe. Ustawa zasadnicza (konstytucja). Prawo międzynarodowe. Umowa, układ, przymierze.

Współczesne teorie państw. Socjalistyczna nauka o państwie. Demokracja pośrednia i bezpośrednia. Teoria podziału władz i pojęcie państwa praworządnego. Historycznie znane formy państw i gospodarczo-społeczne uwarunkowanie ich powstania (monarchia pierwotna, feodalna, stanowa, absolutna, parlamentarna; republika arystokratyczna, demokratyczna na przykładach konkretnych). Zasada reprezentacji. Prawo wyborcze. Parlament jedno- i dwuizbowy. Referendum i prawodawcza inicjatywa ludowa. Historycznie znane formy parlamentaryzmu* (na przykładzie Polski, Francji, Anglii).

- C. *Państwo współczesne*. Republika parlamentarno-demokratyczna (na przykładzie St. Zjedn. Am. Płn.). Korporacyjne państwo dyktatury faszystowskiej (na przykładzie Włoch Mussoliniego). Republika demokracji socjalistycznej (na przykładzie ZSRR). Formy pośrednie.

Demokratyzacja państw współczesnych. Opieka społeczna i polityka socjalna państw współczesnych. Prawo do pracy. Prawo do kultury. Różne rodzaje demokracji istniejące współcześnie.

Konstytucje czołowych demokracji świata, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i ZSRR; ich analiza.

5. Polska współczesna

- A. *Kraj i człowiek*. Obszar i granice współczesnego państwa polskiego. Nowe ziemie. Pomorze, Śląsk i Prusy Wschodnie w naszych dziejach. Terytorium państwa polskiego. Granice morskie, porty na Bałtyku, marynarka handlowa i wojenna. Nowa granica zachodnia i jej konsekwencje gospodarcze i polityczne. Bogactwa naturalne Polski współczesnej. Ludność — zagadnienia demograficzne, narodowy i wyznaniowy skład ludności. Gęstość zaludnienia. Przyrost naturalny. Polacy poza Polską. Emigracja zarobkowa i polityczna, pokojowa i wojenna. Repatriacja.
- B. *Przebudowa ustroju społeczno-gospodarczego*. Wieś. Ustrój rolny i stan jego przed reformą rolną. Reforma rolna — jej znaczenie gospodarczo-społeczne, chłop — pełnoprawny współgospodarz Polski. Miasto i ośrodki przemysłowe. Urbanizacja i uprzemysłowienie Polski (z uwzględnieniem nowych ziem). Nacjonalizacja bogactw naturalnych, wielkiego i średniego przemysłu, banków i transportu. Nowa organizacja procesów wytwórczych. Wzajemne świadczenia miasta i wsi. Rozwój spółdzielczości i jej nowe zadania.

Rzemiosło i jego organizacja, zadania i bolączki. Inicjatywa prywatna, jej zasięg i znaczenie.

Zawody wolne; rola inteligencji w nowej Polsce.

Repolonizacja ziem zachodnich warunkiem ich pełnego wyzyskania gospodarczego. Ich bogactwa naturalne i potencjał ekonomiczny. Wyniki akcji przesiedleńczej, polskość ziem zachodnich. Zawodowa struktura społeczeństwa chłopów, robotników i inteligencji pracującej. Transport lądowy, rzeczny, morski i powietrzny.

Polska państwem przemysłowo-rolniczym i morskim.

- C. *Zręby ustroju administracyjno-politycznego*. Podział administracyjny. Samorząd terytorialny. Rady Narodowe, ich skład, uprawnienia i znaczenie. Organizacja władzy państwowej. K. R. N. Rząd i jego organy. Wojsko polskie, nowy korpus oficerski. Sądownictwo. Państwo a Kościół. Szkolnictwo. Związki zawodowe.
- D. *U źródeł polityki zagranicznej Polski Ludowej*. Położenie geograficzne Polski. Na pograniczu świata słowiańskiego i germańskiego. Wielokrotnie potwierdzone doświadczenie antyniemieckie. Między Wschodem a Zachodem, jako naczelnny problem polityczny w życiu narodu. Tradycje współpracy polsko-rosyjskiej za caratu. Poczynając od schyłku XVIII w. tradycje współdziałania w walce z caratem poste-

powych elementów polskich z rewolucyjną konspiracją rosyjską.

E. *Nowa polityka zagraniczna*. Umowy międzynarodowe Polski Ludowej. Problem niemiecki. Wspólne interesy narodów i państw słowiańskich. Współpraca gospodarcza i sojusz z ZSRR. Stosunki z Czechosłowacją i Jugosławią. Tradycje przyjaznych stosunków polsko-francuskich. Polacy w USA i stosunki polsko-amerykańskie. Braterstwo broni między Polską a narodami Wielkiej Brytanii z lat wojny. Organizacja Narodów Zjednoczonych.

Materiał nadobowiązkowy

6. Nauka w świecie współczesnym.

Rozwój nauk fizycznych i techniki. Rewolucja przemysłowa. Człowiek w XIX i XX w. opanowuje siły przyrody — od maszyny parowej do rozbicia atomu. Maszyna, jej rola w powstawaniu i ewolucji społeczeństw nowoczesnych.

Rozwój nauk agronomicznych i rola nauki w rolnictwie. Walka z głodem (w zarysie historycznym). Wzrost produkcji rolniczej. Rewolucja ludnościowa XIX wieku, jej przebieg i związek z nauką, techniką i nowoczesnym rolnictwem.

Wpływ techniki na życie codzienne. Rozwój nauk biologicznych. Trwanie życia ludzkiego (w zarysie historycznym).

Rozwój nauk historycznych i socjologicznych.

Społeczne założenia nauki i sztuki. Podniesienie poziomu życia, materialnej i umysłowej kultury człowieka. Upowszechnienie oświaty, powszechne nauczanie, zagadnienie ustroju szkolnego, zadania oświaty dorosłych (uniwersytety ludowe, wszechnice i świetlice), sprawa dostępu do wiedzy. Organizacja nauki (instytucje naukowe, kadry naukowe, wyniki działalności), współzależność historyczna, polityczna i kulturalna wszystkich kontynentów. Glob ziemski jako całość gospodarcza.

Uwagi

1. Z założenia, że zrąb wiadomości wzniesiony został przez naukę w poprzednich klasach, wynika, że wykład objęty którymkolwiek z rozdziałów „Nauki o Polsce i świecie“ uwzględnia tematy nowe, bądź niewystarczająco potraktowane, bądź wreszcie doniosłe w ogólnej perspektywie. Zależnie od swej wiedzy, pogłębionej w odniesieniu do niektórych tematów, nauczyciel będzie mógł traktować je gruntowniej, bez naruszenia wszakże równowagi całości, która musi być wyczerpująco opracowana.

2. Wobec braku wydawnictw statystycznych i niedostępności materiału informacyjnego, z rzadka tylko rozświetlonego

przygodnymi publikacjami, wydany będzie podręcznik dla nauczyciela.

3. Potrzeba takiego podręcznika wynika również z jednostronnego dotychczas, historyczno-politycznego przygotowania nauczycieli historii. Prócz ustępów zredagowanych będzie on zawierał materiały i teksty oraz rozumowaną bibliografię, pozostanie przeto, jako środek pomocniczy, także po wprowadzeniu podręcznika dla uczniów. Wydawnictwo zamierzone jest jako teka materiałów, które będą podlegały zmianom stosownie do rozwoju literatury wchodzących w grę dziedzin nauki w Polsce i za granicą.

4. Pomimo, że materiał objęty przedmiotem jest niejednorodny, w szczególności zaś zawiera dużo wiadomości z dziedziny geografii (fizycznej i gospodarczej), naukę przedmiotu należy powierzać nauczycielom historii. Jego podział pomiędzy historyka i geografa nie wydaje się pożądany.

5. Jako główny środek w opracowaniu przedmiotu zaleca się wykład, obok którego uwzględnić należy czynną rolę uczniów, organizowaną w sposób przyjęty w dydaktyce i metodyce naszej szkoły.

6. W wielu wypadkach wskazano wyraźnie potrzebę wprowadzenia kwestyj na zasadzie historyzmu (np. historia zaludnienia w Polsce, Wschód i Zachód w dziejach Polski, dzieje wojska polskiego w Rosji i na Zachodzie). Utajony element historyzmu tkwi jednak również w wielu innych tematach (np. imperializm, faszyzm, hitleryzm), musi być wniesiony w ich rozwinięcie (np. konstytucja, strajki, obszar i granice). Prócz tego wykonanie programu wymagać będzie ciągłego wznawiania i wiązania wiadomości nabytych poprzednio przez uczniów w historyczne wątki.

7. Niewzruszoną zasadą jest, że nie ma spraw, które mogą być pomijane lub zacierane w swej wyrazistości ze względu na tzw. szkodę wychowawczą. Nauka podawana uczniom hołduje prawdzie, podaje prawdę, zachęca do poszukiwania prawdy, w niej upatrując główny czynnik, urabiający stosunek do życia i otaczającego świata oraz świadomość tego stosunku.

8. W związku z tym pozostaje ważne i czujne wystrzeżenie się wszelkiej frazeologii, która nie znajduje pokrycia rzeczowego, plenienie jej u uczniów i zaprawianie ich do ścisłości w używaniu pojęć ekonomicznych, społecznych, ustrojowych, politycznych i historycznych.

9. Bardzo oględnie należy traktować wszelkie, nie tkwiące w samej rzeczy, sposoby urabiania umysłów uczniów, tzw.

ideowy dydaktyzm, moralizowanie, propagandę itp. zabiegi, a nawet wprowadzenie zasad, nauk etycznych, kaznodziejstwa i retoryki. Zasady normatywno-etyczne są naturalnym wynikiem całego kursu nauki szkolnej, wzmocnionym i ujednoliconym przez „Naukę o Polsce i świecie“. Uczniowie obyci z elementami współczesnej wiedzy, przywykli do krytycznego rozpatrywania spraw i określania stosunku do nich rozumem i na zasadzie użyteczności społecznej, otrzymają najlepsze z możliwych podstawy i punkt wyjścia do zdobycia w aktywnym wysiłku własnym pożądanego rozwoju oraz uformują swe poglądy, dotrzymując kroku postępowi w świecie.

GEOGRAFIA

Nauka geografii winna:

1. dać rzeczywiste i prawdziwe pojęcia o elementach geograficznych ziemi.
2. dać niezbędną życiowo sumę wiadomości o ziemi i świecie,
3. nauczyć rozumieć i wykrywać przyczynowe związki między zjawiskami geograficznymi,
4. wytworzyć zrozumienie nieustannej ewolucji, ciągłych zmian dokonywujących się na obliczu ziemi pod wpływem różnych nieustannie działających, niszczących i twórczych sił przyrody,
5. przez poznanie obudzić miłość ziemi rodzinnej i nauczyć dla tej ziemi żyć i pracować twórczo,
6. rozszerzyć horyzonty myślowe, wzbogacić umysł, uczynić człowieka szlachetniejszym i życzliwszym dla ludzi.

Nauka geografii posiada wartości dydaktyczne i wychowawcze. Należy organizować i prowadzić jej naukę tak, aby podane wyżej zadania i cele mogły być możliwie w pełnej mierze osiągnięte.

SEMESTR III.

Najpierw należy uczniów zainteresować geografiją, wprowadzić w przedmiot. Można będzie osiągnąć ten cel za pomocą rozmowy czy wstępnej pogadanki na tematy aktualne, wiążące się z miejscem kraju naszego lub za granicą. Punktem wyjścia mogą być wybrane, wiadomości aktualne w danej chwili lub wiadomości z przeżytego okresu wojny. Uświadamiamy uczniom, że geografia uczy poznawania świata, krajów bliskich i dalekich, daje dużo ciekawych, godnych poznania wiadomości, zdarzeń i ludzi.

W toku nauki będą opracowywane różne zagadnienia geograficzne ujęte w program. Mapa będzie nieodzownym środkiem i pomocą w całej dalszej pracy. Opracowanie mapy jest podstawowym warunkiem dalszej nauki. Poznawanie mapy zaś rozpoczynamy od planu.

Plan i mapa

Pojęcie planu jako miejsca, które zajmuje przedmiot.

Uwaga: całe zagadnienie planu rozwinąć drogą kolejnych metodycznie powiązanych etapów:

- a) Plan uzyskany, przez obrysowanie przedmiotów (ślady), np. pudełka od zapalek, kałamarza itp.
- b) Plan przedmiotów naturalnej wielkości, uzyskany przez wymierzenie i rysowanie.
- c) Plan w skali, pojęcie skali (np. plan piórника, zeszytu).
- d) Plan sytuacyjny klasy, uwzględniający już strony świata i niektóre szczegóły, np. okna, piec, katedrę czy stół itp. Potem takież plan sąsiadujących ze szkołą ulic w stosunku do szkoły.

Pokazanie planu miasta, umiejętność posługiwania się planem, wskazówki.

Przejsie od planu do mapy fizycznej. Zwrócić uwagę uczniów na skalę. Mapa jako rozszerzony plan.

Czytanie mapy, znaki umowne na mapie: barwa jako wyraz ukształtowania pionowego; nizina, wyżyna i góra; oznaczanie wód, miast, dróg, granic itp.

Ćwiczenia na mapie, np. mierzenie odległości większych miast, posługując się skalą.

Pojęcie mapy politycznej i warstwicznej.

Łącznie z wiadomościami o Polsce stałe pogłębianie znajomości mapy i opanowywanie jej.

Polska

Położenie Polski na mapie względem sąsiadów. Ukształtowanie pionowe powierzchni.

Wody lądowe: ważniejsze jeziora i rzeki. Wisła, Odra z ich główniejszymi dopływami. Pojęcie rzeki głównej i dopływów, źródeł i ujścia, delty. Pojęcie systemu rzecznoego oraz dorzecza. Rzeka uregulowana i dzika, rzeki żeglowne i splawne. Kanały w Polsce oraz ich znaczenie komunikacyjne i gospodarcze.

Pojęcie i charakterystyka klimatu.

Podział Polski na naturalne pasy geograficzne.

Pas gór Karpackich.

Pasma gór Karpackich. Bliższe poznanie gór na przykładzie Tatr, strefy klimatyczne i roślinne, pola uprawne u podnóża, regle, hale, turnie. Pastwiska na halach, szałas, schroniska. Osobliwe rośliny i zwierzęta: szarotka, limba, świstak. Piękno gór. Zakopane jako lotnisko i uzdrowisko klimatyczne: hotele, pensjonaty, sanatoria. Szkoła artystycznego przemysłu drzewnego. Górale, strój. Zasłużeni dla Zakopanego działacze: dr Chałubiński. Wł. Orkan.

Pas Podkarpacia.

Wzmianka o Beskidach, Podhalu i Pieninach. Dunajec i inne ważniejsze prawe dopływy Wisły. Bogactwa naturalne tego pasa: ropa naftowa, źródła mineralne (Szczawnica, Rabka, Krynica), sól (Wieliczka).

Pas wyżyn południowych.

Wyżyny: Śląska, Małopolska z pasmem wapiennym Krakowsko-Częstochowskim i Górami Świętokrzyskimi oraz wyżyna Lubelska.

Dolina Prądnika, Ojców, groty. Łysica w Górach Świętokrzyskich, puszcza jodłowa.

Bogactwa naturalne pasa wyżyn południowych: węgiel kamienny, cynk i ołów na Śląsku i w Dąbrowie; wapienie, marmury, rudy żelazne, gips i piaskowce oraz źródła lecznicze (Busko, Solec) na wyżynie Małopolskiej.

Większe miasta: Kraków, Katowice, Cieszyn, Sosnowiec, Częstochowa, Kielce, Lublin.

Ruiny dawnych grodów obronnych: Ojców, Pieskowa Skała. Piękno krajobrazu.

Pas nizin środkowych.

Kierunek nizin z zachodu na wschód. Rolniczy charakter tych ziem. Zaznaczenie na mapie Wielkopolski, Kujaw, Mazowsza, Podlasia.

Przemysł rolniczy: młyny, cukrownie, krochmalnie, gorzelnie, browary.

Miasta tej krainy: Warszawa (odbudowa), Poznań, Inowrocław i Ciechocinek, Kalisz, Łódź (okrąg przemysłowy), Płock, Siedlce, Łomża.

W toku lekcji bliższe omówienie ciekawszego etnograficznie regionu łowickiego.

Pas pojezierny.

Charakter geograficzny tej ziemi: pagórki, garby, wały morenowe i głązy narzutowe. Mnóstwo jezior. Rolnictwo i rybołówstwo.

Lud: Mazury, Kaszubi. Umiejscowienie na tym pasie Prus Wschodnich, Warmii, obszaru Gdańska i Pomorza Zachodniego.

Miasta: Toruń, Bydgoszcz, Grudziądz, Olsztyn.

Ziemie odzyskane na zachodzie.

Obszar Nadodrzański i ziemie śląskie. Zasoby naturalnych bogactw. Wymieniony obszar jako widownia ścierania się z Niemcami.

Miasta: Wrocław, Bytom, Opole, Głogów, Lignica.

Nasze morze.

Długość wybrzeża. Znaczenie morza pod względem gospodarczym, handlowym, kulturalnym, obronnym. Porty: Gdynia, Gdańsk, Szczecin.

Wyniki nauczania

Umiejętność rysowania planów, posługiwania się nimi.

Znajomość mapy i orientowanie się ogólne na mapie Polski.

Przyswojenie wiadomości o formach powierzchni i wodach.

W związku z podziałem na pasy, znajomość rozmieszczeń naturalnych bogactw Polski.

Rozumienie znaczenia morza.

Podstawowe wiadomości o ziemiach odzyskanych.

Ważniejsze miasta i umiejętność odszukania ich na mapie.

SEMESTR IV.

Europa

Ogólna charakterystyka.

Ogólna charakterystyka Europy. Ukształtowanie powierzchni: góry, niziny i rzeki. Linia brzegowa — morza, zatoki, cieśniny, wyspy, półwyspy. Klimat morski, lądowy i nadśródlądowy.

Z. S. R. R. Związek Socjalistycznych Republik Rad

Położenie. Rzeki: Wołga, Don, Dniepr, Dźwina Północna. Morza: Czarne, Azowskie, Kaspijskie, Białe, Bałtyk. Ocean Łódzki Północny.

Góry: Ural, Kaukaskie, Krymskie. Klimat. Ogólny rzut oka na roślinność: tundry, lasy iglaste i mieszane, pola uprawne i stepy.

U w a g a: ponieważ wszystko powyższe o ZSRR znajduje się w ogólnej charakterystyce Europy — to już teraz należy wymieniony materiał potraktować jako zebranie wiadomości i ustalenie ich. Dalej podany materiał wymagać będzie bliższego omówienia.

ZSRR jako kraj o przewadze rolniczej. Ustrój społeczny — ogólnie. Konstytucja z 5 grudnia 1936 r. Gospodarka zbiorowa,

społeczna kolektywnego charakteru tzw. kołchozy (kołchozy od „kolektywnoje choziajstwo” — kolektywne gospodarstwo). Większe majątki ziemskie upaństwowione. Kopalnie, fabryki.

Dążenie Zw. S. R. R. do uprzemysłowienia kraju. Gospodarka planowania. Pięciolatki.

Bogactwa naturalne: węgiel w Zagł. Donieckim, rudy żelazne i miedziane na Uralu. Wielki przemysł metalurgiczny na Uralu i w Zagł. Donieckim oraz nad dolnym Dnieprem.

Eksport zboża z obszarów czarnoziemnych rzekami do portów. Duży eksport drzewa za granicę.

Porty: Odessa, Archangielsk, Murmańsk, Leningrad.

Reformatorskie działania rządu. Osiągnięcia: wielki kanał łączący Morze Białe z Bałtykiem, tama na Dnieprze i urządzenia elektryfikacyjne, zasilające elektrycznością całą niemal południową część Z. S. R. R. „Dnieprostroj”. Aklimatyzacja na wielką skalę uprawnych roślin południowych: rośliny oleiste, włókniste, gumowe.

Oświata w Z. S. R. R.

Miasta: Moskwa, Leningrad, Mińsk, Kijów, Stalingrad. ZSRR jako zespół republik. Autonomia wewnętrzna każdej z republik wchodzących do Związku. Patriotyzm obywateli Z. S. R. R. Rola Związku Radzieckiego w walce przeciw faszyzmowi w okresie II wojny światowej.

Nasze stosunki z Z. S. R. R. — sojusz.

Niemcy

Obszar Niemiec — przed wojną i obecnie. Rzesza Niemiecka jako połączenie prowincyj, jak Prusy, Saksonia, Bawaria i niektóre inne.

Przypomnienie większych gór i rzek.

Rolniczo-przemysłowy charakter Niemiec. Wielkie ośrodki przemysłowe: metalurgiczny, chemiczny, optyczny. Gęste skupienia miast w okręgach przemysłowych: zagłębie Ruhry.

Miasta: Berlin, Drezno, Lipsk, Monachium.

Porty: Hamburg, Brema.

Połączenie miast gęstą siecią kolei, autostrad, kanałów.

Liczba mieszkańców. Charakter narodu niemieckiego: pracowitość, wytrwałość, zaborczość i bezwzględność. Napór Niemców na wschód. Hitler i hitleryzm, jako trzon międzynarodowego faszyzmu w czasie ostatniej wojny światowej.

Niemcy obecne pod kontrolą państw zwycięskich.

Kraje skandynawskie: Norwegia, Szwecja; omówić równocześnie Finlandię i Danię.

Kraje te, ze względu na podobne położenie geograficzne, klimat, kulturę, religię, można ogarnąć w nauce jednym kompleksem i potraktować łącznie.

Charakterystyka elementów łączących w jedną wspólnotę geograficzną z jednoczesnym zwróceniem uwagi na pewne różnice.

Górzysty, skalisty charakter krajów, zatoki, fiordy, liczne jeziora, gleba nieurodzajna (prócz Danii). Morze i jeziora głównymi żywicielami: ryby, żegluga handlowa, budowa statków. Nadto w Norwegii, Szwecji, Finlandii przemysł drzewny, zapalki, dykta, forniery, papier itp.

W Danii wysoki poziom rolnictwa i mleczarstwa.

Szkolnictwo, oświata, kultura, moralność — na wysokim poziomie.

Przykłady i opowiadania.

Norwegia, Dania i Finlandia — w czasie II wojny — kraje okupowane przez Niemców. Ustrój po wyzwoleniu. Neutralność Szwecji.

Miasta stołeczne: Oslo, Sztokholm, Helsinki, Kopenhaga.

Holandia

Nizinne położenie nad morzem. Depresje. Tamy ochronne, utrzymywane energią i wielką pracą całego narodu.

Holendrzy rybacy. Połowy dalekomorskie. Holendrzy, najlepsi żeglarze i marynarze całego świata. Opanowaniem mórz i wysp.

Wielkie kolonie w Azji.

Ogrodnictwo kwiatowe: cebulki, bulwy. Wywóz ich za granicę. Hodowla bydła, mleczarstwo.

Wysoki poziom oświaty i kultury. Handel zamorski.

Stolica: Haga, port wielki — Rotterdam.

Walka z Niemcami hitlerowskimi w czasie ostatniej wojny.

Obecny system polityczny.

Belgia

Położenie. Wielkie uprzemysłowienie, przemysł metalurgiczny i włókienniczy — wyrób światowej sławy koronek, tiulu, firanek. Wielka gęstość zaludnienia. Wysoka oświata.

Język Belgów. Walonowie, Flamandowie.

Stolica: Bruksela, port — Antwerpia.

Rola Belgii w czasie ostatniej wojny światowej. Belgia dzisiaj.

Francja

Położenie. — Obszar, ludność liczebnie, granice.

Charakter rolniczo-przemysłowy: górniczy i przemysłowy na północy, rolniczy i ogrodniczy w części środkowej i na południu. Winnice, oliwki, hodowla jedwabników. Kraj kolonialny. Znaczenie Francji w rozwoju kultury.

Francja — kraj o zakorzenionych tradycjach demokratycznych.

Wychodźstwo polskie we Francji.

Miasta: Paryż, Lion, Marsylia.

Tzw. Ruch Oporu w walce z Niemcami w okresie II wojny światowej.

Francja dzisiaj.

Kraje nadśródziemnomorskie

Grecja, Włochy, Hiszpania, omówić równocześnie Portugalję.

Kraje te mogą być rozpatrywane wspólnie ze względu na wiele podobieństw.

Ogólna charakterystyka tych krajów: sąsiedztwo ciepłych mórz, klimat, roślinność, brak kopalni (węгля, rud), słabe uprzemysłowienie. Źródło dochodów — głównie owoce południowe: pomarańcze, cytryny, figi, oliwki, winogrona.

Kraje o starej kulturze.

Grecja starożytna, zabytki — Ateny, Akropol, Port Saloniki.

We Włoszech bogate zabytki sztuki i architektury. Wielcy malarze.

Turystyka podstawą bytu; ściągają co rok setki tysięcy turystów z całego świata. Hotele, pensjonaty itd. Rzym, Florencja, Wenecja, Genua.

Mediolan ośrodkiem nowoczesnego przemysłu.

Skupienie przemysłu i rolnictwa: pszenica, ryż — w Lombardii.

Wyspy: Sycylia, Sardynia.

Wulkany: Wezuwiusz, Etna.

Położenie Hiszpanii i Portugalii. Górzysty charakter Hiszpanii.

Klimat u wybrzeży morskich i na płaskowyżu, różnica świata roślinnego.

Rolniczy charakter Portugalii.

Bogactwa kopalne Hiszpanii: miedź, rtęć.

Rozwój pasterstwa, w górach owce.

Miasta w Hiszpanii: Madryt i Barcelona.

W Portugalii — Lizbona.

Udział każdego z tych krajów w II wojnie światowej i ich sytuacja w chwili obecnej.

Hiszpania — poligon faszyzmu międzynarodowego w okresie wojny 1936 r.

Polska brygada im. J. Dąbrowskiego.

Szwajcaria

Położenie. Góry — Alpy (Mont-Blanc). Jeziora. Związki kantonów.

Trójjęzyczność narodu.

Pasterstwo. Przemysł mleczarski: sery, mleko skondensowane, mączka mleczna.

Piękno gór i jezior. Turystyka, hotele, pensjonaty.

Wyrób zegarków światowej sławy.

Oświata i kultura.

Miasta: Genewa, Bern, Zurych, Bazyleja.

Neutralność Szwajcarii w czasie obu wojen światowych.

Węgry

Położenie. Rolnictwo, pasterstwo, hodowla owoców: winnice, arbuzy, brzoskwinie, morele, śliwki węgierki.

Miasta: Budapeszt.

Udział Węgier w ostatniej wojnie światowej po stronie państw osi.

Austria

Położenie. Strona gospodarcza: brak surowców, nieznaczne stosunkowo uprzemysłowienie kraju. Trudności gospodarcze, przerost liczbowy ludności miast nieuprzemysłowionych.

Tyrol: pasterstwo, owoce.

Oświata i kultura. Stolica Wiedeń. Odsiecz Wiednia.

Cesarstwo Austro-Węgierskie. Rządy hitlerowskie w Austrii.

Austria dzisiejsza.

Czechosłowacja

Położenie. Zjednoczenie dwóch narodów w jednym państwie. Wysoki poziom przemysłowy i rolniczy Czech: ciężki przemysł, rolnictwo.

Wysoka oświata i kultura. Nasze sąsiedzkie współzycie z Czechami w przeszłości i obecnie. Zaolzie. Miasta: Praga, Morawska Ostrawa, Brno.

Walka Czechów o niepodległość na przestrzeni dziejów, a zwłaszcza w ostatniej wojnie. Ustrój dzisiejszej Czechosłowacji.

Rumunia

Położenie. Rolnictwo. Lasy. Nafta. Niski poziom oświaty, kultury i życia ludu.

Port — Konstanca.

Stolica — Bukareszt.

Rumunia — sprzymierzeniec państw osi w ostatniej wojnie światowej. Złamanie faszyzmu w Rumunii.

Jugosławia

Kraj zjednoczonych Słowian południowych: Serbów, Chorwatów, Słoweńców. Przeszłość historyczna tych narodów, umiowanie wolności, walka z Turkami. Bohaterskie walki powstańcze pod wodzą marsz. Tito w czasie II wojny światowej.

Rolnictwo, sadownictwo, hodowla, brak uprzemysłowienia z powodu braku surowców.

Miasta: Belgrad, Zagrzeb, Lublana.

Jugosławia dzisiejsza.

Bułgaria

Kraj słowiański. Położenie. Góry. Klimat. Rolnictwo i ogrodnictwo.

Naród miłujący wolność. Turcy a Bułgarzy. Historyczne pole bitwy pod Warną. Władysław Warneńczyk. Morze Czarne. Port Warna, stolica Sofia.

Anglia

Wyspiarskie położenie. Klimat. Przemysłowy charakter kraju, przemysł: metalurgiczny i tkacki. Węgiel. Surowce z bogatych zamorskich kolonii.

Wielki handel zamorski. Władanie morzami całego świata: Gibraltar, Suez itp. Potężna flota wojenna i marynarka handlowa. Anglia jako imperium z królem na czele. Kolonie i dominia.

Ruch wyzwoleniczy w Indiach.

Handlowe stosunki Anglii z Polską. Armia Polska w Anglii w czasie wojny.

Miasta i porty: Londyn, Edynburg, Liverpool.

Wzmianka o Irlandii.

Anglia jako jeden z głównych sojuszników w walce przeciw Niemcom hitlerowskim. Początki reform w Anglii dzisiejszej.

Wyniki nauczania

Orientowanie się uczniów w ogólnym geograficznym charakterze Europy, jak powierzchnia pod względem ukształtowania, wody, klimat.

Umiejętność odszukiwania sprawnie poszczególnych krajów na mapie. Ogólna znajomość życia, charakteru i stosunków

państw i narodów europejskich, ze szczególnym uwzględnieniem ich udziału w II wojnie światowej.

Nasze bliższe stosunki bądź sąsiedzkie, bądź handlowe z niektórymi krajami.

SEMESTR V.

Geografia matematyczna i astronomiczna

Kształt ziemi. Siatka

Kształt ziemi. Dowody kulistości. Globus jako wyobrażenie ziemi. Półkule. Siatka geograficzna na globusie i na mapach. Pojęcie siatki: południki i równoleżniki. Wyróżnienie równika, zwrotników i kół podbiegunowych. Południk zerowy główny.

Długość i szerokość geograficzna. Pojęcie stopnia. Długość wschodnia i zachodnia. Szerokość północna i południowa. Oznaczenie położenia geograficznego punktów pod względem długości i szerokości. Ćwiczenia. Praktyczna korzyść płynąca z orientowania się w położeniu geograficznym.

Ruchy ziemi

Ruch obrotowy dookoła osi. Doba. Skutki obrotów: dzień i noc. Ruch postępowy dookoła słońca, rok, rok przestępny, pory roku.

Pasy klimatyczne

Podział kuli ziemskiej na pasy czyli strefy klimatyczne. Zenitalne położenie słońca. Zmiana padania promieni zenitowych, przesuwanie się z półkuli północnej na południową i odwrotnie. W związku z tym nieco o stosunkach panujących w pasie gorącym, umiarkowanym i zimnym, np. długość dnia i nocy, pory roku.

Zależność roślin, zwierząt i człowieka od klimatu. Rozmieszczenie na ziemi roślin i zwierząt. Przegląd.

Rozkład lądów i oceanów

Części świata i oceany. Rozmieszczenie ich na odpowiednich półkulach. Wielcy odkrywcy i podróżnicy. Kolumb, Amundsen, Cook, A. B. Dobrowolski, Arctowski i inni.

Prądy oceaniczne i wiatry

Ogólne wiadomości o prądach. Przyczyny ruchu wód. Prądy ciepłe i zimne. Ogólne wiadomości o wiatrach.

Wiatry pasaty. Miejsce występowania. Wiatry monsuny. Znaczenie tych wiatrów dla żeglugi, wpływ na klimat.

Trąby powietrzne na lądzie i morzu. Zniszczenia.

Układ planetarny słoneczny

Słońce centralnym ciałem niebieskim. Wielkość słońca w stosunku do ziemi. Ziemia planetą. Inne planety w układzie słonecznym.

Ruchy postępowe tych planet. Czas obiegu niektórych. Księżyce planet. Zaćmienie słońca i księżyca.

Kopernik i jego zasługi.

Wyniki nauczania

Znajomość kształtu ziemi i siatki geograficznej. Wobec wyjścia poza Europę w szerszy świat, orientowanie się w nowych stosunkach: klimacie, wiatrach, deszczach, prądach morskich. Znajomość na mapie rozkładu lądów i oceanów.

Znajomość ruchów ziemi: obrotowego i postępowego i w związku z nimi pojęcia doby i pór roku.

Przyswojenie pojęć i wiadomości o układzie planetarnym słońca.

SEMESTR VI.

Części świata pozaeuropejskie

Afryka

Ogólna charakterystyka.

Położenie na kuli ziemskiej. Ogólna charakterystyka całości lądu: ukształtowanie powierzchni, niektóre góry. Rzeki. Pustynie, stepy, lasy podzwrotnikowe, charakterystyczne zwierzęta. Rasa czarna. Morza.

Cieśnina Gibraltarska i kanał Suezki. Znaczenie tych dróg.

Badacze Afryki: Stanley, Livingstone i inni.

Charakter kolonialny krajów afrykańskich.

Egipt

Położenie. Nil i jego wpływ na życie Egiptu, wylewy życiodajne.

Rolnictwo. Starożytność kultury egipskiej, zabytki: piramidy, obeliski, świątynie, mumie, hieroglify, papirusy.

Zbiory wykopalisk egipskich w muzeach całego świata.

Miasta: Kair, Aleksandria.

Zależność Egiptu od Anglii.

Abisynia

Górzysty charakter kraju. Bogactwa naturalne. Dzieje Abisynii w latach ostatnich.

Sahara

Pustynia Sahara, oazy naturalne i sztuczne. Charakterystyczne najpożyteczniejsze rośliny i zwierzęta pustyni: palma daktylowa, wielbłąd.

Afryka Południowa

Związek państw Afryki Południowej — Unia. Burowie. Pasterstwo, rolnictwo. Kopalnie złota, diamentów.

Unia państw Afryki Południowej — dominium Anglii.

Azja

Ogólna charakterystyka.

Położenie na kuli ziemskiej. Ogólna charakterystyka całości.

Szczególne podkreślenie rozczłonkowania lądu i znaczenie jego. Ważniejsze morza, wyspy, cieśniny. Ukształtowanie powierzchni, ważniejsze góry i rzeki.

Różnorodność klimatu, świata roślin i zwierząt. Rasa żółta.

Państwa Azji południowo-zachodniej

Umiejscowienie na mapie i ogólny przegląd państw: Iranu, Iraku, Turcji, Arabii, Palestyny i Syrii.

Wspólnota muzułmańska. Mekka — święte miasto islamu.

Bogate tereny naftowe w Mezopotamii (Irak) i Iranie. Rurociągi naftowe.

Miasta: Teheran, Bagdad, Ankara, Mekka, Jerozolima.

Indie angielskie i holenderskie

Indie — kraj wszelkich bogactw naturalnych. Liczba mieszkańców. Starożytność kultury hinduskiej. Religie dalekiego wschodu: braminizm i buddyzm. Przyczyny słabości wielkiego narodu. Układ społeczny (kasty). Bogactwa: diamenty, trzcina cukrowa, herbata, bawełna, ryż, cynamon, pieprz i inne.

Władza Anglii.

Miasta: Kalkuta, Bombaj.

Indie holenderskie źródłem bogactwa.

Wyspy: Sumatra, Jawa, Borneo, Celebes.

Walka tych krajów o niezawisłość. Gandhi.

Chiny

Położenie. Rozległość kraju i liczebność mieszkańców. Narod od starej kulturze. Słabość wielkiego państwa wobec braku unowocześnień życia, cywilizacji. Zależność gospodarcza od mocarstw zachodnich.

Rzeki. Rolnictwo: ryż, herbata. Jedwabnictwo.

Niebezpieczeństwo dla Chin ze strony Japonii. Wojny.

Czang-kai-szek.

Miasta: Czunking, Szanghaj, Nankin, Pekin.

Japonia

Położenie. Większe wyspy: Nipon, Jero. Wulkan Fudżijama.

Klimat wysp północnych i południowych. Zajęcia: rybołówstwo, rolnictwo, przemysł, handel.

Liczba mieszkańców, przeludnienie. Poszukiwanie nowych terenów.

Ekspansja wojny.

Japonia państwem nowoczesnym. Przyjęcie cywilizacji europejskiej, natomiast zatrzymanie własnej odwiecznej kultury duchowej.

Faszyzm japoński i upadek cesarstwa na skutek ostatniej wojny światowej.

Miasta: Tokio, Kobe, Osaka. Porty: Jokohama, Nagasaki.

Syberia i Azja Środkowa

Syberia i Azja Środkowa jako republiki ZSRR. Bogactwa naturalne Syberii: złoto, srebro, miedź, ołów, żelazo, węgiel, grafit.

Rozwój wielkiego przemysłu metalurgicznego. Lasy na północy, zwierzęta, futra.

Miasta: Władywostok, Irkuck.

Azja Środkowa: Kazachstan, Turkiestan, Chiwa, Buchar. Wszystko republiki ZSRR.

Bogactwa: rolnictwo, pasterstwo, uprawa ryżu, wełny, hodowla jedwabników.

Australia

Położenie na kuli ziemskiej. Ogólna charakterystyka lądu.

Wielkie przestrzenie pustynne, stepy i pola uprawne. Góry. Góra Kościuszki. Rzeki.

Linia brzegowa. Zatoka Australijska, wyspy i rafy koralowe. Wyspy: Tasmania.

Charakterystyczne rośliny: drzewo baniaste, wysokie eukaliptusy, drzewa trawiaste.

Osobliwe zwierzęta: workowaty kangur, dziobak, koleczatka, ptaki: lirogon, kazuar, kiwi.

Wielka hodowla owiec. Bujny rozkwit rolnictwa, nowoczesna technika uprawy pól.

Ludność tubylcza i napływowa.

Wysoki poziom oświaty i kultury.

Stolica Canbera. Inne miasta: Sydney, Melburn.

Australia — dominium Anglii.

Wzmianka o innym dominium: Nowej Zelandii.

Ameryka

Ogólna charakterystyka.

Położenie na kuli ziemskiej. Ogólna charakterystyka całej części świata. Ukształtowanie powierzchni. Wielkie góry. Wielkie rzeki. Kanał Panamski.

Linia brzegowa. Dużo wyspy i półwyspy.
Rozciągłość Ameryki a klimat.

Ameryka Północna

Stany Zjednoczone i Kanada

U. S. A. (skrót United States of America) Stany Zjednoczone — wielkie, nowoczesne, bardzo uprzemysłowione i bogate państwo.

Położenie, liczebność. Państwo samowystarczalne gospodarczo. Największe kopalnie na świecie węgla, żelaza, miedzi, cynku, łożysk, nafty itp. Wielki przemysł. Również wielki rozwój i stan rolnictwa oraz hodowli. Przemysł mięsny — konserwy.

Pierwsza demokracja na świecie. Jej charakter.

Stany Zjednoczone potęgą lądową i morską świata.

Potężna flota. — Handel światowy.

Polska a Stany Zjednoczone: Kościuszko, Pułaski, wychodźstwo Polaków do Stanów Zjednoczonych. Prezydent Roosevelt w ostatniej wojnie.

Miasta: Waszyngton, Nowy Jork, Chicago, San Francisco.

Kanada — dominium Anglii. Kraj wielkiej przestrzeni i dużych bogactw naturalnych: lasy, zwierzęta, myśliwstwo, rybołówstwo, rolnictwo, handel.

Rola Ameryki w stosunku do państw osi w czasie II wojny światowej.

Ameryka Południowa

Brazylia

Położenie. Bogactwa: lasy, uprawa bawełny, kawy, kakao.

Parana. Osadnictwo polskie. Miasto stołeczne: Rio de Janeiro. Ustrój.

Argentyna

Położenie, rozległość kraju. Rolnictwo, pasterstwo.

Znaczne wychodźstwo polskie. Stolica: Buenos-Aires.

Wyniki nauczania

Poznanie i przyswojenie podstawowych wiadomości o częściach świata w ogólności: położeniu na kuli ziemskiej, oblewających je oceanach, ważniejszych górach, rzekach i morzach.

Pogłębienie wiadomości o nowych, innych niż w Europie, stosunkach klimatycznych, meteorologicznych, poznanie świata głównych zwierząt, użytecznych roślin, jak bawełna, trzcina cukrowa, kawa, kakao, herbata, kauczuk itp.

Wiadomości o wielkich krajach, jako organizmach państwowych.

Stany Zjednoczone, Japonia, Chiny i niektóre inne.

Ugruntowanie znajomości mapy i posługiwania się nią.

PRZYRODA

SEMESTR III.

1. *Budowa rośliny kwiatowej.* Korzeń, łodyga, liście; czynności tych organów. Kwiaty, owoce, ich znaczenie.

2. *Drzewa i krzewy.* Liściaste krajowe. Poznanie ich po liściach, owocach, pokroju. Obserwacja zmian zachodzących w liściach. Jesienne opadanie liści. Kora drzew, pączki drzew. Rozpoznawania drzew iglastych.

3. *Jesienne prace w polu.* Mechaniczna uprawa roli. Oziminy. Opracowanie jednego gatunku zboża. Rozróżnianie gatunku zbóż krajowych. Znaczenie zboża dla życia człowieka. Mąka.

4. *Gleba.* Rozróżnianie w niej próchnicy, piasku, gliny. Przenikanie wody przez próchnicę, piasek, glinę. Znaczenie wody w glebie dla życia roślin. Gleby urodzajne i nieurodzajne. Zasilanie gleby (nawozy naturalne i sztuczne).

5. *Owoce:* śliwki, gruszki, jabłka. Wyróżnianie nasion w owocach. Znaczenie odżywcze owoców. Mycie owoców przed jedzeniem. Przechowywanie owoców w ciągu zimy. Owoce robaczywe (zwójka owocówka).

6. *Jak powstaje owoc?* Na przykładzie kwiatu jabłoni rozróżnienie części kwiatu, korony, pręcików, słupka. Zapylenie przez owady. Powstawanie owocu.

7. *Pszczóły* — rój pszczelny, przeobrażenia pszczoł. Trzmiele — znaczenie ich dla zapylania kwiatów.

8. *Warzywa.* Rozróżnianie części jadalnych. Opracowanie pomidora jako przykładu rośliny rocznej i kapusty jako rośliny dwuletniej. Bielinek-kapustnik, jego rozwój. Szkody wyrządzane przez gąsienice bielinka. Cebula i ziemniaki — łodygi podziemne. Znaczenie ich dla roślin. Zapasy gromadzone przez warzywa dwuletnie. Znaczenie odżywcze warzyw. Zbiór warzyw i przechowywanie ich w ciągu zimy.

9. *Ssaki domowe.* Obyczaje, postawa, ruchy; sposoby odżywiania się zwierząt domowych. Mleko, przetwory mleczne; udoskonalenia w maślarstwie; mleczarnie spółdzielcze. Mięso.

10. *Ptaki domowe.* Obyczaje, postawa, ruchy; sposoby odżywiania się. Hodowla drobiu. Mięso, jaja, jajczarstwo.

11. *Ptaki* — jaskółki, ich życie. Budowa gniazd, Wysiadywanie jaj i piskląt.

12. *Porównanie ssaków i ptaków*: pokrycie ciała, uzbrojenie paszczy, kończyny, karmienie młodych. Pojęcie: ssak, ptak.

13. *Owady w źle utrzymanych mieszkaniach* (karaluchy, wszy, pluskwy). Walka z nimi i sposoby ich tępienia. Wprowadzenie pojęcia — owad.

14. *Czystość w mieszkaniu*. Woda, używanie jej do utrzymania czystości; wodociągi i kanalizacja. Przewietrzanie mieszkania. Wpływ czystego powietrza na życie ludzkie.

15. *Higiena osobista*. Czystość a zdrowie, mycie, kąpiele.

U w a g i:

1. Przy omawianiu ssaków domowych, ptaków, owadów, należy uwzględnić właściwości biologiczne, związane z rzucającymi się w oczy cechami budowy zewnętrznej oraz podkreślić stosunek człowieka do zwierząt.

2. Kolejność tematów uzależnia się od warunków zewnętrznych.

Wycieczki. Park miejski. Sad. Ogród warzywny. Ogródki działkowe.

Wyniki nauczania

Umiejętność rozróżniania części rośliny i orientowania się w czynnościach tych organów. Znajomość sposobu życia zwierząt domowych. Zrozumienie znaczenia zwierząt i roślin w gospodarce człowieka. Rozróżnianie głównych składników gleby i wpływ ich na jej urodzajność.

SEMESTR IV.

Przyroda żywa

Zwierzęta i ptaki naszych pól i lasów

1. *Przygotowanie się zwierząt do zimy*. Lis. Wilk. Ryś. Niedźwiedź. Dzik. Żubr. Wiewiórka. Bóbr. Nietoperz. Świstak. Sposoby życia oraz zdobywania pożywienia; związane z tym właściwości budowy ciała (budowa nóg i palców, uzębienie, zmysły). Sen zimowy niektórych z poznanych zwierząt (niedźwiedź, wiewiórka, świstak, nietoperz). Futra ssaków.

2. *Ptaki zimujące u nas*: wróbel, wrona, sikora, dzięcioł, szczygieł; przylatujące do nas na zimę: gil i jemioluszką; odlatujące od nas — jaskółka, kukułka, bocian. Sposoby życia i związane z tym szczegóły budowy zewnętrznej; żywienie się podczas zimy (sikorka).

Zakładanie dla ptaków żerówek i domków, schronów przed deszczem, śniegiem i mrozem.

3. *Znaczenie ssaków i ptaków w gospodarce przyrody i gospodarce człowieka*.

Przyroda martwa

Wiadomości z fizyki i chemii

1. *Ciepło*. Ruch ciepła, przewodnictwo, konwekcja, promieniowanie. Zmiany objętości ciał przy ogrzewaniu i oziębianiu. Temperatura i termometr. Wyjątkowe rozszerzanie się wody — znaczenie tego zjawiska. Zmiany stanu skupienia ciał. Topnienie; ciepło topnienia lodu; krzepnięcie; wrzenie; parowanie (maszyna parowa), ciepło parowania; skraplanie. Słońce i inne źródła ciepła.

2. *Powietrze*. Własności powietrza. Ważenie powietrza, stwierdzenie, że powietrze ma ciężar. Ciśnienie powietrza. Barometr. Prężność. Kilka przykładów ciśnienia atmosfery, np. lewar prosty, pompa ssąca.

Przyroda żywa

1. *Rośliny gromadzące zapasy w cebulkach i kłączach* np. tulipan, hiacynt, sasanka — hodowla.

2. *Rośliny wodne* — akwaria. Moczarka kanadyjska, jaskier wodny, rogatek, wywłócznik.

3. *Ryby*. Na przykładzie ryby hodowanej w akwarium, zapoznanie się z budową zewnętrzną; ruchy ryby, oddychanie, zmysły, pożywienie. Znaczenie ryb dla życia człowieka. Gospodarka rybna.

4. *Zatoczek i błotniarka*. Budowa zewnętrzna w związku z ruchami i sposobem pobierania pokarmów.

5. *Zaskroniec i żmija*. Różnice w budowie zewnętrznej. Sposoby życia. Ratowanie w wypadku ukąszenia przez żmiję.

6. *Żaba*. Przystosowanie się do życia ziemnowodnego, rozmnażanie się i przeobrażenia.

7. *Zasadnicze wiadomości o budowie człowieka*. Szkielet, mięśnie, krew i jej krążenie, trawienie, oddychanie, wydalenie, system nerwowy, narządy zmysłów.

Wycieczki. Staw.

Hodowla cebulki (hiacynt lub tulipan). Rozwój kijanek.

Wyniki nauczania

W zakresie nauczania przyrody żywej:

Poznanie kilku ssaków i ptaków oraz kręgowców wodnych z uwzględnieniem ich sposobu życia, przystosowania i środowiska.

Znajomość roślin, gromadzących zapasy w cebulkach i kłączach.

Znajomość roślin wodnych, zrozumienie znaczenia ich dla życia ryb.

Opanowanie wiadomości z anatomii i fizjologii człowieka.

W zakresie fizyki i chemii:

Rozróżnianie dobrych i złych przewodników ciepła, umiejętność posługiwania się termometrem. Znajomość trzech stanów skupienia wody, rozumienie znaczenia tych stanów w przyrodzie. Orientowanie się w własnościach powietrza. Rozumienie działania lewaru i pompy ssącej.

SEMESTR V.

Przyroda żywa

Las

1. *Las*. Drzewa iglaste i liściaste, podszycie lasu, runo leśne. Wpływ światła, ciepła, wilgoci, wiatru na rozwój roślinności leśnej.

2. *Opracowanie jednego z drzew leśnych, np. sosny*. Budowa pnia. Pożytek z drewna. Praca korzeni.

3. *Grzyby jadalne i trujące*. Rozmnażanie. Pleśń. Znaczenie pleśni i grzybów w gospodarce przyrody i człowieka (gnicie ściółki leśnej, kompost).

4. *Szkodniki drzew leśnych* np. sówka-choinówka — jej przeobrażenia, kornik. Wrogowie sówki-choinówki. Walka człowieka ze szkodnikami drzew leśnych.

5. *Mrówki*. Budowa mrówiska. Praca robotnic w gnieździe i poza gniazdami; pożywienie; wojny mrówcze. Znaczenie mrówek w lesie.

6. *Ochrona przyrody*.

Rośliny i zwierzęta egzotyczne

Typowe rośliny i zwierzęta obcych krajów: palmy, agawy, kaktusy; słoń indyjski, tygrys, małpy, węże: boa, okularnik; wielbłąd, lew, żyrafa, renifer, biały niedźwiedź. Warunki klimatyczne i glebowe, wpływające w danych środowiskach na rozwój roślinności i zwierząt.

U w a g a: Dział ten należy przerabiać w porozumieniu z nauczycielem geografii.

Przyroda martwa

Chemia

1. *Powietrze*. Składniki chemiczne powietrza: azot, tlen. Własności azotu. Otrzymywanie tlenu z nadmanganianu potasu. Własności tlenu. Tlenki (tlenek i dwutlenek węgla — warunki ich powstawania, tlenek żelaza — rdza, tlenek magnezu, tlenek siarki).

2. *Woda — skład chemiczny*. Rozpuszczalność ciał w wodzie. Krystalizacja (soli kuchennej, siarczanu miedzi). Filtrowanie w przyrodzie i technice.

3. *Sól kuchenna* — górnicze wydobywanie soli, źródła słone; sól morską.

4. *Siarka*, jej znaczenie.

5. *Żelazo*, rudy żelazne i ich przeróbka.

6. *Kwarc*. Wyrób szkła.

7. *Wapień* pospolity, łupek wapienny, marmur; wapno palone, gaszone.

8. *Granit*, składniki. Wietrzenie, wiadomości o glebie. Gлина — garncarstwo, cegły.

9. *Węgiel*. Palenie — dwutlenek węgla. Krążenie węgla w przyrodzie; przyswajanie węgla przez rośliny. Pokłady węgla kamiennego. Sucha destylacja węgla. Gaz świetlny, koks, smoła pogazowa.

10. *Ropa naftowa*; produkty ropy naftowej.

Fizyka

1. *Magnes i kompas*. Działanie magnesu na przedmioty żelazne. Bieguny magnesu. Magnesowanie. Różnica pomiędzy dwoma biegunami magnesu. Kompas.

2. *Prąd elektryczny*. Urządzenie elektryczne w mieście. Ogniwo elektryczne. Elektromagnes; użycie elektromagnesu w fabryce. Obwód zamknięty prądu elektrycznego. Dzwonek elektryczny. Wytwarzanie światła za pomocą prądu, żarówka, latarka elektryczna. Żarówka elektryczna jako wskaźnik prądu. Oddziaływanie przewodników na prąd elektryczny; przewodniki o różnej długości, różnej grubości i różnych metali (stal i miedź). Złączenie ogniów; stos elektryczny.

3. *Mechanika*.

O pracy. Przykłady pracy wykonywanej przez człowieka, zwierzęta, wodę, wiatr; wykazać przy każdej pracy przesunięcie i opór. Narzędzia pracy (np. śruby, noże, nożyczki, piły, strugi, pługi itp.). Dźwignie, kołowrót, równia pochyła.

Przerobienie kilku ćwiczeń dla zaznajomienia ucznia z tarcieniem.

Przypadki szkodliwego i pożytecznego tarcia.

Środek ciężkości i równowaga ciał.

Wyniki nauczania

W zakresie nauczania przyrody żywej:

Znajomość kilku drzew leśnych iglastych i liściastych. Zrozumienie wpływu światła, wilgoci, gleby na rozwój rośliny.

Znajomość kilku owadów leśnych szkodliwych i pożytecznych. Zrozumienie i odpowiednie ustosunkowanie się do zagadnienia ochrony przyrody.

Znajomość kilku roślin i zwierząt egzotycznych.

W zakresie chemii i fizyki:

Rozumienie znaczenia tlenu przy spalaniu i oddychaniu. Znajomość kopalin w Polsce i rozumienie ich znaczenia dla człowieka. Znajomość budowy ogniwa elektrycznego, dzwonka elektrycznego, żarówki, latarki elektrycznej; umiejętność obchodzenia się z nimi; umiejętność tworzenia obwodów prądu elektrycznego. Pojęcie o pracy; zaznajomienie się z tarcie i równowagą ciał. Poznanie dźwigni i kołowrotu.

SEMESTR VI.

Fizyka

1. *Pływanie ciał*. Prawo Archimedesesa w zastosowaniu do cieczy i gazów. Wzmianka o balonach, sterowcach, samolotach.

2. *Elektryczność*.

Zjawiska elektryczne w atmosferze. Błyskawica i piorun. Piorunochron.

Prąd indukowany. Sposoby otrzymywania prądu indukcyjnego. Telefon.

Prądnica, elektrownia. Oświetlenie elektryczne; zasady należytego obchodzenia się z instalacją elektryczną.

3. *Światło*. Źródła światła. Prostolinijne rozchodzenie się światła. Ciała przezroczyste, nieprzezroczyste, przeświecające. Cień. Zaćmienie słońca i księżyca. Odbicie światła. Zwierciadła płaskie i wklęsłe. Reflektor. Załamanie światła. Pryzmat, soczewki. Obrazy, otrzymywane za pomocą soczewek. Aparat fotograficzny. Okulary. Rozszczepienie światła białego. Tęcza.

4. *Wahadło*. Zasady budowy zegara wahadłowego i sprężynowego.

5. *Silniki* (wiatraki, koła wodne, turbiny, maszyna parowa, motor elektryczny).

Chemia

1. Powtórzenie programu chemii semestru V.

Przy powtarzaniu chemii pogłębić tematy: wapień, węgiel, rozwinąć temat o glebie, uwzględniając zasoby pokarmowe gleby: azot — związki azotu, fosfor — związki fosforu, potas — związki potasu; nawozy naturalne i sztuczne.

2. Nowy materiał:

Węglowodany. Cukier i skrobia. Przetwory ze zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych: mąka, krochmal, cukier, spirytus.

Tłuszcze, ich własności i zastosowanie. Wyrób mydła.

Ciała białkowe, ich własność i znaczenie. Mleko, przetwory z mleka, jaja.

Znaczenie węglowodanów, tłuszczów i ciał białkowych jako pokarmów.

Witaminy.

Wyniki nauczania

W zakresie nauczania fizyki:

Rozumienie zasady pływania ciał. Rozumienie zjawisk elektrycznych w atmosferze. Zapoznanie uczniów ze sposobem otrzymywania prądu indukcyjnego. Znajomość prądnicy. Rozumienie zasad należytego obchodzenia się z instalacją elektryczną. Poznanie zjawisk świetlnych: rozchodzenia się, odbicia, załamania i rozszczepienia światła. Poznanie zasad budowy zegarów. Poznanie silników.

W zakresie nauczania chemii:

Ugruntowanie wiadomości z zakresu programu sem. V. Poznanie węglowodanów, tłuszczów, ciał białkowych, ich własności oraz rozumienie ich znaczenia jako pokarmów. Znaczenie witamin.

MATEMATYKA

Jeżeli nauczanie arytmetyki i geometrii ma oddziaływać razem z innymi przedmiotami nauczania nie tylko na rozwój władz umysłowych uczniów, ale i wychowawczo, tj. przyczynić się w poważnej mierze do wykształcenia obywatela, orientującego się i interesującego zagadnieniami życia społeczno-państwowego i współdziałającego w miarę swych sił w kształceniu się i umacnianiu idei demokratycznej w Polsce — to należy bardzo starannie dobierać zawsze aktualny materiał zadaniowy, nie opierając się jedynie na podręcznikach. Przede wszystkim zaś uwzględniać w zadaniach, wyliczeniach i wykresach zagadnienia:

1. reformy rolnej,
2. odbudowy kraju, a w szczególności stolicy, Warszawy,
3. zaludniania kresów zachodnich,
4. zniszczeń wojennych w gospodarstwie narodowym,
5. reformy szkolnictwa,
6. spółdzielczości,
7. sportu i wychowania fizycznego,
8. życia kulturalnego (biblioteki, teatr, kino, czasopisma, domy ludowe itp.),

itp. zagadnienia dotyczące gospodarki państwowej, handlu, komunikacji.

Materiału dostarczyć może między innymi codzienna prasa i wydawnictwa.

SEMESTR I.

Arytmetyka

Pisanie cyfr (po 15 minut na każdej lekcji, licząc najwyżej po dwie cyfry na lekcję); cyfra a liczba; przedstawienie pierwszych 9 liczb naturalnych przy pomocy cyfr; pisanie liczby 10, a następnie okrągłych dziesiątek w zakresie setki.

Jednocześnie sprawdzanie, a w razie potrzeby gruntowne przerabianie dodawania i odejmowania w zakresie 10, ze szczególnym uwzględnieniem liczby 10 (rozkład dziesiątki na składniki, dopełnianie do 10); dodawanie i odejmowanie okrągłych dziesiątek w zakresie setki.

Pisanie liczb w zakresie 20; okrągłych dziesiątek w zakresie 200 (po 10—15 minut na lekcję).

Dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie 20; dodawanie i odejmowanie okrągłych dziesiątek w zakresie 200.

Pisanie liczb dwucyfrowych w zakresie nauki; pisanie okrągłych dziesiątek i okrągłych setek w zakresie tysiąca (po 10—15 minut na lekcję).

Dodawanie i odejmowanie liczb w zakresie setki. Dodawanie i odejmowanie okrągłych dziesiątek i setek w zakresie tysiąca; pisanie liczby 1000.

Dodawanie i odejmowanie często używanych dwuczłonowych liczb mianowanych w danym zakresie, w szczególności złotych i groszy.

Mnożenie i dzielenie: mnożenie po kolei liczb jednocyfrowych przez jednocyfrowe (tabliczka Pitagorasa); jednocześnie odpowiednie dzielenie (podział na części i mieszczzenie się).

Mnożenie okrągłych dziesiątek przez liczbę jednocyfrową (mnożnik jednocyfrowy), oraz odpowiednie przypadki dzielenia.

Mnożenie liczb dwucyfrowych przez jednocyfrowe, przy czym iloczyn nie przekracza setki, oraz odpowiednie dzielenie.

Rozszerzenie punktu poprzedniego na okrągłe dziesiątki z warunkiem, by iloczyn (dzielną) nie przekraczał tysiąca, a mnożnik (dzielnik przy podziale na części, iloraz przy mieszczczeniu się) był liczbą jednocyfrową.

Miary

Miary długości: metr z podziałem na decymetry i centymetry, kilometr bez podziału.

Miara objętości: litr.

Miary ciężaru: kilogram i dekagram.

Miary czasu: rok z podziałem na kwartały i miesiące; miesiąc, tydzień, doba, godzina, minuta.

Monety: złoty, grosz.

Miary praktyczne: para, tuzin, mendel, kopa.

Geometria

Prosta; odcinek; mierzenie odcinków.

Zastosowania

Zadania praktyczne w danym zakresie liczb. Krótkie, bardzo łatwe obliczenia wydatków i dochodów codziennych w zakresie rzeczywistych warunków własnego życia słuchaczy.

Wyniki nauczania

Wytworzenie pojęcia liczby w zakresie setki, okrągłymi setkami i dziesiątkami w zakresie tysiąca; sprawność w pamięciowym wykonaniu 4 działań w zakresie wymienionym; znajomość podanych miar i umiejętność posiłkowania się nimi; umiejętność stosowania nabytej sprawności do najelementarniejszych zagadnień.

SEMESTR II.

Arytmetyka

Powtórzenie i ugruntowanie rachunku pamięciowego w zakresie do 1000, a w szczególności tabliczki mnożenia i dzielenia w zakresie do 100.

Skrócone sposoby mnożenia pamięciowego przez 5, 9, 10, 11, 15 i 25.

Rozkład liczb na tysiące, setki, dziesiątki i jednostki. Zamiana jednostek jednego rzędu na jednostki innego rzędu w związku z powtarzaniem metrycznego układu.

Opracowanie numeracji liczb całkowitych w dowolnym zakresie.

Pisanie liczb słowami. Cyfry rzymskie.

Piśmienne dodawanie i odejmowanie liczb w dowolnym zakresie, a także liczb dwumianowanych. Wprowadzenie nawiasów.

Mnożenie i dzielenie liczb w zakresie do 10.000.

Dzielenie z resztą. Dzielenie i mnożenie liczb dwumianowanych.

Układanie planów zadań w postaci wzorów.

Miary

Całkowity układ metryczny miar długości. Uzupełnienie miar czasu.

Geometria

Linia prosta i krzywa. Wyszukiwanie tych linii w otoczeniu. Kreślenie prostych w różnych położeniach. Odcinek — kreślenie, porównywanie, mierzenie, odmierzanie. Ocena długości

„na oko“. Koło i okrąg, konkretne przykłady; promień, średnica. Kreślenie okręgu przy pomocy cyrkla i sznurka. Kąt prosty i jego model (przy pomocy podwójnie złożonej kartki papieru); wyszukiwanie kątów prostych w otoczeniu. Proste wzajemnie prostopadłe; kreślenie ich w różnych położeniach. Linie równoległe i kreślenie ich przy pomocy liniału i ekierki. Przepoławianie odcinka przy pomocy cyrkla. Linie łamane, otwarte, zamknięte. Figury otrzymane przez linie zamknięte (trójkąt, czworokąt i inne); obliczanie obwodów tych figur.

Wyniki nauczania

Biegłość w pamięciowym wykonywaniu mnożenia i dzielenia w zakresie do 100.

Umiejętność napisania dowolnej liczby oraz jej odczytania.

Znajomość numeracji w dowolnym zakresie liczb całkowitych.

Umiejętność piśmiennego dodawania i odejmowania w zakresie dowolnym.

Umiejętność mnożenia i dzielenia w zakresie do 10.000.

Umiejętność zastosowania nawiasów w zadaniach.

Znajomość metrycznego układu miar długości.

Umiejętność zastosowania liniału i ekierki.

Znajomość trójkąta, czworokąta i umiejętność obliczania obwodów tych figur.

SEMESTR III.

Arytmetyka

Ugruntowanie numeracji liczb naturalnych, dodawania i odejmowania w zakresie dowolnych liczb całkowitych, mnożenia, dzielenia w zakresie 10.000.

Mnożenie i dzielenie dowolnych liczb całkowitych, rozszerzając mnożnik i dzielnik na liczby wielocyfrowe.

Ułamki zwykłe, pojęcie ułamka jako części całości. Ułamki właściwe, niewłaściwe, pozorne; liczby mieszane. Wylączenie całości z ułamka niewłaściwego; włączanie całości w ułamek. Porównywanie ułamków o jednakowych mianownikach. Dodawanie i odejmowanie ułamków o jednakowych mianownikach. Rozszerzanie i skracanie ułamków. Sprowadzanie ułamków do jednego mianownika. Dodawanie i odejmowanie ułamków o różnych mianownikach (dwucyfrowych). Znajdywanie części całości i całości według danej części. Elementarne wiadomości o liczbach ułamkowych dziesiętnych. Wprowadzenie ułamków z mianownikami 10, 100, 1000. Pisanie liczb dziesiętnych. Dodawanie i odejmowanie liczb dziesiętnych.

Miary

Metryczny układ miar ciężaru i powierzchni, z uwzględnieniem miar gruntowych (ar, ha).

Geometria

Prostokąt i kwadrat, ich kreślenie. Obliczanie obwodów i powierzchni.

Skala i plan. Wielokrotne pomniejszanie i zwiększanie długości. Kreślenie odcinków w pomniejszaniu (skali 1:2, 1:3, 1:4 itd.); kreślenie odcinków w powiększeniu (2:1, 3:1, 4:1 itd.). Kreślenie figur (prostokąta, kwadratu i innych wielokątów) w danej skali na kratkowanym papierze. Plan w skali 1:10, 1:100, 1:1000. Wyznaczanie położenia punktów na planie metodą rzutowania na oś. Kreślenie planu pokoju, podwórka. Plan sytuacyjny. Ćwiczenia w wyznaczaniu prawdziwej długości odcinków według planu lub mapy.

Ilustrowanie ułamków na odcinkach, prostokątach, kołach.

Wyniki nauczania

Biegłość w wykonywaniu czterech działań na liczbach całkowitych w dowolnym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem rachunku pamięciowego.

Umiejętność w wykonywaniu działań na wyrażeniach mianowanych.

Znajomość ułamków zwykłych i dziesiętnych.

Umiejętność dodawania i odejmowania ułamków zwykłych o mianowniku dwucyfrowym oraz dziesiętnych o mianownikach 10, 100, 1000.

Umiejętność obliczania pola prostokąta i kwadratu.

Znajomość miar ciężaru i powierzchni, z uwzględnieniem miar gruntowych.

Umiejętność powiększenia i pomniejszenia rysunku w skali.

Umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień z życia praktycznego.

SEMESTR IV.

Arytmetyka

Powtórzenie czterech działań na dowolnych liczbach całkowitych, dodawania i odejmowania ułamków zwykłych i liczb dziesiętnych, ze szczególnym naciskiem na szybkość i sprawność obliczeń.

Opracowanie mnożenia i dzielenia zwykłych ułamków przez liczbę całkowitą.

Mnożenie i dzielenie liczb dziesiętnych. Liczby przybliżone jako wyniki pomiarów. Uwzględnianie przybliżeń w obliczeniu pól. Cztery działania na liczbach przybliżonych.

Zamiana ułamków zwykłych na liczby dziesiętne. Zaokrąglanie przybliżonych liczb dziesiętnych. Łączne działania na ułamkach zwykłych i dziesiętnych. Zmiany wyników działań w zależności od zmiany danych.

Zapoznanie się z wykresami zmian wielkości, np. temperatury, cen rynkowych itp.

Podnoszenie liczb całkowitych do kwadratu i sześciannu i wyciąganie pierwiastka kwadratowego metodą prób.

Miary

Powtórzenie miar długości, ciężaru, powierzchni. Miary objętości.

Geometria

Kąty: prosty, pełny, półpełny, ostry, rozwarty; miary kątów: kąt prosty, stopień katowy; mierzenie kątomierzem.

Trójkąt, równoległobok i trapez. Okrąg i koło. Długość okręgu. Wartość przybliżona liczby π . Kreślenie okręgu, wycinanie koła.

Pole równoległoboku, trójkąta, trapezu, dowolnego wielokąta, foremnego wielokąta, koła.

Prostopadłościan i sześciann; modele, siatki, opisy. Pole powierzchni i objętości tych brył.

Wyniki nauczania

Sprawność w wykonywaniu działań na liczbach całkowitych i ułamkowych zakreślonych w programie.

Umiejętność stosowania przybliżeń przy pomiarach.

Znajomość metrycznego układu jednostek miary z umiejętnością wykonywania działań na wyrażeniach mianowanych.

Umiejętność zamiany ułamków zwykłych na dziesiętne oraz umiejętność stosowania przybliżeń przy ocenie wyników działań.

Umiejętność obliczania obwodów i pól powierzchni poznanych figur płaskich.

Umiejętność obliczania pól powierzchni i objętości prostopadłościanu, sześciannu.

SEMESTR V.

Arytmetyka

Powtórzenie i utrwalenie sprawności rachunkowej na liczbach całkowitych i ułamkowych z uwzględnieniem przybliżeń.

Procent i promil. Stopa procentowa. Wyznaczanie odsetek danej wielkości. Obliczanie wielkości na podstawie danych odsetek (uwzględniać włoską metodę obliczeń). Obliczanie dochodów z uwzględnieniem czasu; obliczanie stopy procentowej. Kosztorysy, kalkulacje, straty, zyski, PKO, czek, weksel, protest.

Znakowanie literowe we wzorach geometrycznych i wyznaczanie ich wielkości liczbowej.

Miary

Powtarzanie na materiale zadaniowym całego układu miar metrycznych. Wzajemna zależność poszczególnych elementów układu (np. ara, litra) od jednostek długości.

Geometria

Ugruntowanie wiadomości z lat ubiegłych i ich zastosowanie w życiowych zagadnieniach, ze szczególnym naciskiem na obliczanie pól.

Graniastosłup prosty trójkątny i wielokątny; modele, siatki, opisy; pola powierzchni i objętości tych brył.

Modele i opisy kuli, walca, stożka i ostrosłupa. Obliczanie objętości tych brył przy pomocy menzurki i porównywanie rezultatów z podanymi wzorami.

Wyniki nauczania

Biegłość wykonywania działań na dowolnych liczbach całkowitych i ułamkowych.

Umiejętność wykonywania działań na liczbach mianowanych.

Umiejętność wykonywania obliczeń procentowych z uwzględnieniem obliczeń odsetek w czasie.

Umiejętność obliczeń powierzchni oraz objętości graniastosłupów prostych, walca, stożka, ostrosłupa i kuli na podstawie pewnych wzorów.

Umiejętność stosowania nabytych wiadomości do zagadnień z życia praktycznego.

SEMESTR VI.

Algebrę i geometrię należy przerabiać równolegle.

Algebra

Powtórzenie i ugruntowanie działań na liczbach całkowitych i ułamkowych. Liczby względne i ich zastosowanie. Odwzorowywanie na osi liczbowej. Porównywanie liczb względnych. Cztery działania na liczbach względnych. Suma algebraiczna. Przemienność i łączność sumy i iloczynu. Rozdzielność sumy względem iloczynu i ilorazu.

Równanie. Własności równań. Rozwiązywanie równań pierwszego stopnia, w których wiadome są podane w postaci liczb szczegółowych. Rozwiązywanie zadań na równania I stopnia z jedną niewiadomą, z uwzględnieniem zadań na oprocentowanie kapitału.

Równania pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi. Układ dwu równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi i jego rozwiązywanie. Zadania na zastosowanie dwóch równań z dwiema niewiadomymi.

Geometria

Linia prosta, półprosta, odcinek. Kąt półpełny. Kąty przyległe. Suma kątów. Kąty wierzchołkowe i ich równość. Kąt prosty, ekierka.

Równość kątów i trójkątów. Kąty zewnętrzne. Proste prostopadłe, równoległe. Kąty z ramionami odpowiednio równoległymi i prostopadłymi. Suma kątów wielokąta i trójkąta. Zadania.

Wielokąt, trójkąt. Wysokości trójkąta, dwusieczna kąta w trójkącie. Zadania konstrukcyjne na trójkąty i wielokąty.

Równoległobok, prostokąt, romb, kwadrat. Trójkąt równoramienny i równoboczny.

Koło, okrąg, środek, promień. Kąty środkowe w kole, łuki, cięciwy i kąty wpisane w koło.

Wyniki nauczania

Rozumienie elementarnych wyrażeń literowych i wyznaczanie ich wartości liczbowej.

Rozszerzenie zakresu liczbowego na liczby względne i umiejętność wykonywania działań na nich.

Biegłość w układaniu i rozwiązywaniu najprostszych równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą.

Umiejętność układania i rozwiązywania najprostszych równań pierwszego stopnia z dwiema niewiadomymi.

Bardziej szczegółowe zapoznanie się z wymienionymi w programie figurami geometrycznymi.

Umiejętność wykonywania mniej złożonych zadań konstrukcyjnych.

CENA ZŁ 30,—

UP - Kraków BG

1050281309

